

ՅՈՎ ՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՆԵՐԱՆՈՒ

ՆԵՐՔՈՂԵԱՆ

Ի ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐԻԶ

Յունական բնագիր առաջիկայ Ներբողական ճառի յօրինելոյ և ասացելոյ 'ի Յովհաննէ Ոսկերերանէ 'ի Կոկիսոնն աւանի Փղբուն Հայոց յաւուրս արքայանաց նորա (այն է՝ յամի Տեառն 403 կամ 406), յիս ժամանակաց թարգմանեցաւ 'ի մերս բարբառ 'ի ձեռն Աբրահամու ուրումն՝ հայերէնագէտ Յունի, կամ (եթէ հաւանական թուիցի ասել) Հայաղգոյ՝ Յունականին հմուտ եղելոյ դպրութեան։ Այլ զի անհարթ իմն էր, որպէս ասի, ո՞՞ թարգմանութեանն, ջան յանձին կալաւ Շնորհալին մեր՝ Արամեանն անուանեալ Ոսկերերան՝ 'ի գեղեցիկն վերածել զայն յո՞ւ մաքուր Հայկաբանութեան։ Եւ զայս արար նա յաւուրս եպիսկոպոսութեան իւրոյ (յամի տեառն 1141) հրամանաւ եղբօր իւրոյ Գրիգորի Կաթողիկոսի Պաշլաուունոյ, որպէս ցուցանի և 'ի նորուն իսկ Յիշատակարանէն՝ որ կայ 'ի վերջէ առ մեզն գտելոյ գրչագրին օրինակ զայս. «'ի թուականութեան 'ի հինգ հարիւր և յիննսուն, թարգմանեցաւ ճառս 'ի յունականէն 'ի մերս, 'ի ձեռն Աբրահամու Ղաւամատիկոսի, 'ի հին և յեղծած օրինակաց. իսկ յարմարեցաւ ըստ բանից դրութեան և բառի յիմոյ նուաստութենէ՝ Ներսիսէ, հրամանաւ Տեառն իմոյ և հարազատի՝ Գրիգորիոսի Հայոց Կաթողիկոսի. և գրեցաւ ձեռամբ. . . . Արդ՝ որք ընթեռնոյք կամ օրինակէք, յիշեալք զվերագրեալ աշխատաւորս 'ի սմա՝ ըստ իւրաքանչիւր անուան 'ի Քրիստոս Յիսուս։ Եւ զսակաւ զայս յիշատակի բան գրեալք յիւրաքանչիւր փոխարկութեան. զի և դուք գրեալ լիջիք 'ի կեն. . . տախտակն Քրիստոսի անջինջ յիշատակաւ. ամէն»։

Գտանի և լատիներէնն ճառիս պատրիկ՝ յեղեալ 'ի Հայկականէ երկասիրութեամբ Տէ Ալիլէֆրոպ քահանայի՝ ծանօթի արևելեան լեզուաց. զոր և այլ ոք՝ Մոնղոլաւդոն անուն՝ 'ի լոյս ածեալ է 'ի Հաւաքոյթս գործոց Ոսկերերանին ('ի հատ. ԺԷ)։

Եթէ և Հայկականիս լեալ իցէ երբէք տպագրութիւն, այլ այնմ հանգիպել մեզ ո՛չ յաջողեցաւ։

ՄԷԻ ՄԷԻԷԱՆԳ։

ԵՐԱՆԵՂԻՈՅՆ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԴՈՒԳՈՒՄԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԵՊՆՏԻ

ՆԵՐՔՈՂԵԱՆ

ԱՍԱՑԵԱԼ

ՅԱԴԱԳՈՒ ՎԱՐՈՒՅ ԵՒ ՆԱՀԱՏԵԿՈՒԹԵԱՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԵՒ ԼՈՒՍԱՆՈՐԶԻ

Ի ԿՈԿԻՍՈՆ ՀԱՅՈՑ, ՄԻՆՉ ՅԱՔՍՈՐՄՆ ԷՐ:

Ի ինդրոյ Հայազին ուրումն եպիսկոպոսի և վարդապետի համազգաց Նորին Դէոսկորոս անուն կողեցելոյ, և այլ ևս յողնախումբ բազմութեանն, որք ժողովեալ էին յոր յիշատակի մեծահազակ տօնի Նորուն Սուրբ Լուսաւորչին Արևելեան աշխարհին:

ՀԻՄԱՆՔԱՆ Է մեզ տօնս այսօր, և պայծառագոյն քան զսովորականն՝ շարադրութիւնս: Եւ զի՞նչ իցէ պատճառ, կամ ով արդեօք կողնատէր բազմահոյլ հանդիսիս. ո՞րք, քան եթէ յողներանեան Հայրն մեր և մեծ Խոստովանողն, զորոյ այսօր կատարեմք զյիշատակ: Որով առ Նորայն արիական քաջութեանցն պատմութիւն՝ զմիտս և զխորհուրդս հանդերձ ամենայն զգայարանօք մաքրեացուք. թերևս արժանի լինիցիմք՝ ընդունելով ՚ի Հոգւոյն բան իմաստութեան՝ մասնաւորաբար զերանելոյ Հօրս մերոյ պատմել զառաքինութիւն: Ա՛յ Նորա կարօտ գոլով մարդկային բարեբանութեան յառաւելութիւն պատողոյ և փառաց, այլ մեք մանաւանդ կարօտիմք առ ՚ի նմանի բարեխօսութեանն, որքան տակաւին ևս տալաւարիմք ՚ի մարմնի, որոց առիթ մխիթարութեան է և բարեբանելն միայն զբազմավիշտ նահատակն: Այլ և նախանձաւոր ևս լինել կարեւոր է հրեշտականման վարուց Նորին առաքինութեան, թէպէտ և անկարելի գոլով ըստ համեմատութեան: Զի ո՞վ որ ՚ի հո-

ղեղինաց այնչափ անհանդուրժելի կրից չարչարանաց տեւել կարասցէ, զոր ոչ և ՚ի հարցն առաջնոց և նահապետաց, կամ ոլբ զինի տնօրէնութեանն Փրկչին՝ չարչարանաց նորա հետեւեցին ճգնաւորք և վկայք, կրեաց ոք: Սակայն մեք ըստ կարողութեան մերում յօժարական սիրով՝ գովասանութեան Հօրն կցորդութիւն բերելով՝ մատիցուք ՚ի բանս, ըստ ումեմն խմատնոյ՝ եթէ «Յիշատակ արդարոյ հանդերձ գովութեամբ»: ՚Ն գովութիւնս արդարոց ցնծան ժողովուրդք, ոչ ՚ի փառս ինչ առաւելուլ նոցա. այլ բարեբանողացս մեզ՝ բաղունս այսու ընձեռնն շահս:

Եւ արդ՝ քանզի այսօր Աստուածադգեաց Հայրն մեր հոգեւոր, Հովիւ և Վկայ, յեղծանելի կենաց աստի յերջանիկն արդարեւ փոխադրեցաւ կեանս, ուր անպատում ուրախութիւնն է և անհպելի լոյսն. ուր բիւրք հրեշտակացն են և անդրանկացն բանակք. ուր Առաքելոցն աթոռք են և Մարգարէիցն տեսարանք. ուր զաւաղանք Նահապետացն են և պսակք Մարտիրոսացն. ուր վերինն Նշուողէմ է և անպատ խաղաղութիւնն. ուր ժողովարան սրբոցն է և արդարոցն բնակութիւն:

Եւ արդ մեք զի՞նչ արասցուք՝ այսքան թշուառաբեր վշտօքս շրջապատեալ. քանզի ոչ գտանեմք բան արժանաւոր, որով զարժանին գովութեան բարեբանեցուք: Եւ զի՞նչ. ապաքէն լռեսցո՞ւք. և էր վաճն հանդիսացաք յայսմ վայրի: Այլ ասեմք. եթէ վաճն զի ոչ կարացաք բանի հաւասարել զմեծութիւն դործոյն, նորին աղաքաւ առաւել ևս պարտ և արժան էր խօսել: Բանդի և այս ՚ի մեծագունից գովութեանց է, ոչ կարել զառաւելութիւն իրին՝ բանի ցուցանել զուգական. զի յորժամ ՚ի վեր քան զընտելութիւնս լինին ուղղութիւնքն, քաջայայտ իսկ է՝ թէ և անդր քան զմարդկային մտածութիւնս գերամբառնան գովասանութիւնքն: Բայց ոչ անտես առնէ Նշանելիս զմեզ, և ոչ ՚ի բաց մերժէ զաղքատիմաց մերս բան. այլ ըստ նմանութեան Փրկչին հասարակաց՝ զսակաւագոյն ընծայսն որ ՚ի մէնջ՝ մեծ իմն * համարի, և բիւրապատիկ փոխարէնս ընդ փոքրունցն հատուցանէ. քանզի ոչ յառաւելութիւն իրացն, այլ յառատութիւն մտացն և եթ հայի: Վասն որոյ թէպէտ և յոյժ նուաղադոյնք են մերքս, սակայն յորոց ճոխանամքս՝ առատադոյնս մաւոռւյանեմք. զի և Աստուծոյ սիրելիքն՝

* Յօրինակին ԲԶ ԵԴԷ:

ըստ կարողութեանն պահանջեն: Կաւ այսու առաւել ևս ճանաչի հանդէս մեծախմբութեանս այս, որ ոչ 'ի բաց մերժելով զգուզնաբխայ ընծայաբերութիւնս 'ի տկար մարմնոյ և 'ի բազմադիմի վշտօք պաշարեալ անձնէ, այլ ընկալեալ 'ի մէջ զգովատանութիւնս բանի, որում ոչ երբէք կարօտանայ, հատուցանէ փոխարէնս գործովք, որոց յոյժ մանաւանդ կարօտիմք և պիտոյանամք:

Ինչոք այսուհետև զխոսամանն հատուցուք տոկոսիս՝ սկիզբն առաջիկայիս առնելով բանի. բայց ոչ զիտեմ թէ զորս յուշորութեանց առնն յիշատակեցից. զարիական միջոմնն յասպարիսին, եթէ զարեամբ չափ ժուժկալութիւնն զանազան տանջանօք. զննութեացս նահատակութեանն, եթէ զբազմապէս համբերութիւնն անբերելի նեղութեանցն 'ի խոր վերապին. զՆաբեղական քարողութիւնն, եթէ զշնորհս մարգարէութեանն. զՍովուական վերականգնութիւնն, եթէ զանմարմնապէս յանապատի ճգնութիւնն: Վանդի յամենայնի մեծախորհուրդ է այրն, յամենայնի առաքինի, յամենայնի քաջահաճոյ, յամենայնի ընտիր, յամենայնի համբերող, իբրև արձան անխախտելի, իբրև աշտարակ անպարտելի ընդդէմ հնարից սատանայի:

Ստիպյն 'ի սկզբանց անտի պարտ և արժան էր բուռն հարկանել բանիս. յորոց արդեօք. — յայտ իսկ է՝ եթէ 'ի կոչմանէ Հուդոյն շնորհաց, առաջնորդելով նմա 'ի մանկական տիոց անտի 'ի հաւատոյն ճշմարտութիւն: Վանդի նմանապէս յայտնի լինել ինձ թուի երջանիկ Հայրս մեր՝ մեծի նահապետին և աստուծահօրն Երրահամու. զի որպէս առ նա հրաման հասեալ յԱստուծոյ՝ և լանել յաշխարհէն հայրենի և յանհաւատութեանն ազգէն, այն օրինակ և Նրանելիս այս իբր կոչմամբ Աստուծոյ երանելով 'ի խաւարէ կռապաշտութեան աշխարհէն, մօտնէր յարդարև երկիրն Եւեանայ. ուր մեծադոյն սրտով իրանայն Վրիտոսի հնչէին ձայնք. ուր յայտնապէս փրկականն քարոզէր աւետարան: Յորում տեղում վարժեալ իսկ լինէր 'ի դաստիարակութիւն՝ տնօրինական խորհրդոյն Վրիտոսի վերահասու լինելով 'ի դոյն ժամանակի: Յետ այսր դարձեալ տնտեսութեանն խորհուրդ, և դարձեալ վերջապիսն անդրէն կոչումն, ուր հանդերձեալ էր զնթացսն կատարել և զհաւատան պահել, Հայր ազգաց բազմաց եղեալ՝ ըստ խոստացելումն՝ ազգի ազգի չարչարանօք և ճգնութեամբ: Չի ոչ քաղաք թաքէ՝ որ 'ի վերայ լերին, և ոչ ճրագ լուցեալ դնի ընդ

դրուանաւ, այլ՝ ի վերայ աշտանակի, զի լոյս տալէ ամենեցուն: **Նոյնպէս և սորայս և իրք և անուն՝** պայծառադոյն քան զարեւդակն. յորմէ ոչ ինչ արգելու զմեզ նախ և առաջին յայտնել զանունակոչութիւն Նորանելոյս. զի ի կոչմանէ անտի ծանկոյժը զերկնային զքաղաքավարութիւն սորա, առաքինասէր վարուք՝ անմարմնոցն գորով համեմատ:

Վրիգորիոս՝ հսկողն առաքինութեամբ՝ արգարութեան օրինակ. **Վրիստոսի** արժանաւոր պատկաւոր. յասպարիսի ճգնութեան հռչակաւոր՝ մեծ խոստովանող նորին և վկայ. գեղեցիկ դործարան **Հոգւոյն Աստուծոյ:** **Վահանայից** դաղափար. **Հովուապետայ** նկարագիր. երկնային զօրացն քաղաքակից. մարտիրոսայ պարծանք. **Առաքելոյ** լրումն. մարմնաւոր հրեշտակ յերկրի:

Վրիգորիոս, որ գեղեցկապէս զոտս մտացն ի վերայ անշարժ վիմին հաւատոյ հաստատելով՝ փութայր յերկինս բարձրանալ, զի անմիջոց զանդանօր լուսաւորութիւնն տեսանիցէ պայծառադոյն աչօք: **Օ**ր և տեսանէր իսկ հանապաղ մաքուր մտօք՝ ըստ **Վաւթայ՝** զՏէրն փառաց ընդ աջմէ իւրմէ: **Որով** յերկրիմի վշտացն հեղեղաւէ ոչ շարժէր, ի բռնաւորագունիցն ասեմ՝ մարդկան և զիւայ:

Վրիգորիոս, որ ի մէջ **Աստուածային** շնորհացն հպեալ մտանէր, իբրև զ**Մովսէսն** այն ի լերինն, ուստի ոչ ձեռամբ՝ այլ յայտնութեամբ տեսեան ի սրտին դործարանի, **Հոգւոյն** մատամբ ըզտախտական զծեալ ընդունէր. և զժողովուրդ սեպհական՝ հրաշքն դործովք օրինադրէր. և ի խաւարէ բազմաստուած կռապաշտութեանն արտաքս հանելով, ոչ յերկրի ժառանգութիւն՝ որպէս **Յեսու Նաւեայ,** այլ՝ յերկինս առաջնորդեալ ածէր յաջողակի:

Վրիգորիոս, որ զբարեպաշտութիւն ճշմարիտ հաւատոյն առաջի բռնաւոր արքային քարոզէր համարձակութեամբ, և ոչ զանդիտեալ զարհուրէր առ ի նմանէ:

Վրիգորիոս, որ զվայելչութիւն աշխարհիս այսորիկ և զկենցաղական հեշտութիւնս կղկղանա համարելով առ ոմոն հարկանէր, և զերկրայինս թողլով՝ զենեւորութիւն, լաւագունացն բուռն հաւրեալ՝ **Վրիստոսի** հետեւէր:

Վրիգորիոս, որ նախատեսութեան շնորհի արժանացեալ՝ մարգարէական հոգւոյ ակամբ դուշակէր զհանդերձեալսն. և **Առաքելական** աստիճանի վիճակեալ՝ անթիւ բաղմութիւնս անձանց

ընտրելոց ընծայէր Աստուծոյ. ուստի աղբիւր շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ յայտնեցաւ անդանօր բոլրեալ առ 'ի նմանէ:

Վրիգորիոս, որ զօծումն Վահանայապետութեանն ոչ 'ի մարդկանէ՝ և ոչ 'ի ձեռն մարդոյ, այլ 'ի վերին Տեսչութենէն և 'ի Հոգւոյն յայտնութենէ՝ ըստ Պաւղոսի՝ կոչեցեալ ընկալաւ:

Վրիգորիոս, որ 'ի մրցումն հոգևորական մարտին ճգնէր միանձնական վարուք ընդդէմ հակառակասէր թշնամւոյն՝ հանապաղօր մեռանելով աշխարհի, աղօթիւք և պահովք և զանազան առաքինութեամբք վասն սիրոյն Վրիստոսի: Յաղագս որոյ սերով բէկցն կցորդ եղեալ՝ զերեքսրբեանն 'ի բարձունս մասուցանէր միշտ զօրհնութիւն՝ Աստուծոյ:

Եւ զի՛ ևս երկարապատում արարից զբանս. քանզի յորժամ զմտաւ ածեմ զանհանդուրժելի զտանջանս Արբոյն, դողումն և սարսափումն ընդունի միտս իմ, զինպդ մահկանացու դուրով բնութեամբ և եղծանելի՛ զանչափ չարչարանս բերէր 'ի մարմնի: Ա՛յսն զի թէպէտ և ընկալան զտանջանս իւրաքանչիւր ոք 'ի սրբոյն առաջնոց, այլ փոքու ինչ ժամանակաւ և նուազունք: Աղոցեցաւ Աստիա, այլ 'ի միում վայրկենի: Վստասեցաւ Յովհաննէս, այլ 'ի քթթել ական: Վարկոծեցաւ Ստեփաննոս, այլ առժամայն խտ: Խաչեցաւ Պետրոս, այլ արագ կատարմամբ: Սպանաւ և Պաւղոս՝ զկատակալ, այլ 'ի նմին ժամու: Չարչարեցան մարտիրոսքն պէսպէս հնարիւք, բայց ոչ ամենեքեան միով օրինակաւ, այլ զանազանապէս՝ ըստ պատահման ժամանակին և հնարից բռնաւորացն: Իսկ սքանչելիս այս Ա՛կոյ և Հայր անդր քան ըզմիտս և զխորհուրդս մարդկան վերամբառնայ հրաշիւք: Ա՛յսն զի զամենայն տեսակս չարչարանաց զոր ամենեքեան ընկալան, իբրև յօտարի ուրուք մարմին՝ յանձն իւր բերէր քաջութեամբ. անդիտանայր ուրեմն զբնութեանն կիրս. ցանկայր ելանել 'ի մարմնոյն և լինել ընդ Վրիստոսի:

Ո՛վ Աստուածասէր անձինն. ո՛վ քաջ նահատակին անսխալելի բարուցն *. ո՛վ ջերմեռանդն հաւատոյն և առ Վրիստոս կատարեալ սիրոյն: Սման յօժարեսցուք նմանող լինել՝ ո՛վ սիրելիք, ըստ Պաւղոսի թէ «Նմանողք ինձ եղբրուք, որպէս և ես՝ Վրիստոսի»: Սման հետեւեսցուք յօթեանն վերին ըստ առաքի-

* Յօրինակին բարոյն:

Նութեան ընթացից, անտես առնելով ընդ նմին զկարծեցեալ պայծառութիւնս, զանցաւոր վայելմունս և զառժամանակեան զխառս: Ենեղճանելի փառացն փախաքեսցուք, անթառամ պսակին, արքայութեան, հրեշտակացն պարակցութեան, Արքորդութեանն բնակցութեան. զխտելով՝ զի ոչ ունի աղցաւոր կեանքս այս բնաւորական յինքեան բարութիւնս, բայց միայն արտասուս, տառապանս, թշուառութիւնս, վեշտս, նեղութիւն, անձկութիւն, հիւանդութիւն, ծերութիւն, մեղս ազդի ազգիս, և մահ՛ի կատարածի:

Եւ յաբան և սոյնպիսի զխրաւատնելի ծանուցեալ զկենցաղս այս երանելի Հայրապետս մեր, նուիրեաց զանձն իւր պատարագ Աստուծոյ. զհետ ընթացաւ չարչարանօք՝ խաչին Վրիտտոսի. գլտէր արդեօք ըստ մեծին Պաւղոսի, թէ ոչ են արժանի չարչարանք ժամանակիս՝ հանդերձելոց փառացն որ յայտնելոյն է՛ի մեզ:

Եւ լ զիտեմ՝ ով սիրելիք, զի ցանկայ իւրաքանչիւր որ ՚ի ձէնջ կցորդ լինել չարչարանաց նորին. զի և պատրաստեալ պատկաց նորին ՚ի Տեառնէ՝ հաղորդ գտանիցի: Բայց զի չէ է ժամանակ մարտիրոսութեան, և ոչ են այժմ ընթացք յասարիսի նա հատակութեան, վհատիցի որ արդեօք: Սակայն մի յաղագս այսորիկ արամեսջիք անյուսութեամբ. զի թէպէտ և նոցայն անձեռնարկել է յայժմեւս. այլ կրթեցէք զանձնս ըստ ժամանակիս նա հատակութեան: Եւ համարհեաց նա զըռվանդակ կեանս. արհամարհեցէք և դուք զո՞նէ մասնաւորաբար զկրակութիւն սորա: Մասնեաց նա զանձն՝ հրոյ. շիջուցէք և դուք յանձանց զհուր ցանկութեան: Ահեղ նա զարին. թափեցէք և դուք զարտասուս առաջի Տեառն, ընդ նմին և զաւերորդս զոյցն տուք ՚ի ձեռս աղքատաց: Արխեաց նա զկայծակունս բոցոյն. շիջուցէք և դուք առ ՚ի ձէնջ զբոց բարկութեան: Համբեր նա յետ բողոմ՝ նեղութեանց՝ մահաշունչ գազանացն կենակցութեան ՚ի խոր վերապիանդ. համբերեցէք և դուք փորձանաց աշխարհածուփ կենացս առանց կործնութեան: «Մի՛ լքանիր ՚ի խրատու Տեառն» ուսուցանէ խնաստունն. և Վաւիթ երանէ զկրատեալսն ՚ի Տեառնէ. ընդ այնոսիկ և Առաքելականն բան երանի տայ առն՝ որ համբերէն փորձանոց. «Օ՛ի կթէ ընտիր ևս դտանիցի, ստէ, առցէ զզսակն կենաց ՚ի Տեառնէ»:

Յիշեցէք և զհամբերութիւնն սորին Վկայիս յանդնդային

վայրի անդ, որքան դառնաբեր վշտօք առլցեալ էր: Բայց որովհետեւ զվտանդաւոր զայն տեղի յիշեցաք, պարտ է մեզ սակաւ ինչ բանիւք դեզերել անդանօր՝ թէ հաճոյ թուեսցի, և քննել մտօք, թէ որպիսի արդեօք լինէին կեանք Արքայն 'ի մէջ անչափ մահաբեր զազանտացն բնակելով. որքան խորհուրդ բարեաց և զինչ գործ: Արթիցո՛ւք այսուհետեւ և յառեսցո՛ւք հոգւոյ տկամբ առ Արանն լին. թերեւ կարասցուք շահել ինչ առ 'ի նմանէ, և խմանալ փոքր 'ի շատէ զժուժկալութիւնն նորա և զանմարմնական վարան, զանաանելի առաքինութիւնն, զանդադար աղօթան, զանհանգիստ տքնութիւնն, զանախաճան հսկումն, զանախտական մաղթանան, զանկերակրելի և անմարմնոցն նմանեալ կեանան: Վանդի անմարմնոց արդարեւ էր քաղաքավարութիւն Արդարոյն, անվաստակելի սեղանն, առանց երկոց * կերակուրն: Յոյժ անորժական թուէր նմա և անապատական ըութիւնն: Արպէս փափաքէր պարապել միշտ երկնային տեսութեանցն. ստանալ թեւ իբրեւ զաղաւնւոյ, և հեռանալ դարարել յանապատի: Տրամութիւն ոչ էր նմա այլ ինչ՝ քան թէ անկատար մնալն յասարիսի անդ նահատակութեան:

Սակայն բովանդակ նորայն կեանք հանդէս էր վկայութեանն. հանապազօր պատերազմելով ընդ պետութիւնս և ընդ իշխանութիւնս աշխարհակալի խաւարիս: Նմա արդարեւ 'ի խաչ ելեալ էր աշխարհ, և նա՝ աշխարհի, ըստ Առաքելոյ, 'ի ջանս և 'ի վաստակս, 'ի քաղց և 'ի ծարաւ, 'ի սրահս և 'ի տքնութիւնս, 'ի ցուրտ և 'ի մերկութիւն: Այլ ո՞վ բաւական է բանիւ պատմել զանտանելի ճգնութիւն Արաննւոյն, կամ օրինակաւ ցուցանել զանհանդուրժելի նեղութիւն նորա, որ 'ի մէջ իժից և քարբից ունէր բղբնակութիւնն. ուր ոչ խօսակից ոք մերձ, ոչ բարեկամ, ոչ օգնական, ոչ սփոփիչ, ոչ սպասաւոր: Այլ տեւէր մեծաւ ժուժկալութեամբ իբրեւ կենդանւոյն եղեալ 'ի գերեզմանի, անյարկ, անձաճկոյթ, զանչափ ժամանակս 'ի դիշերի և 'ի տուրնջեան, 'ի տապոյ ամարայնւոյ և 'ի սառնամանեաց ձմերայնւոյ: Վանդի Աստուածամուկ էր այրն, ամենխմաստ զխոութեամբ Հոգւոյն սրբոյ առլցեալ, մտացն աչօք պայծառադոյն, հոգւովն մաքրեալ: Յաշխարհական զբաղանաց հեռացեալ՝ զհանդերձեալսն միայն նկատէր. զապաղացն առաջի աչացն տեսանէր. խրախուսէր Տէրունական

* Յօրին, երկուց:

խրատուն. զօրանայր Աստուածեղէն բանին. «Յաշխարհի աստ, ասէ, նեղութիւն ունիցիք. այլ քաջալերեցարձեք զի ես յաղթեցի աշխարհի»: Յիշէր ուրեմն և զԱռաքելականն բան. «Օհ թէ և արտաքին մարդս մեր ապականի, ասէ, այլ ներքինն նորոգի օր ըստ օրէ. զի այժմու յաճախութիւն նեղութեանս զյաւիտեանական մեծութիւն փառացն դործէ 'ի մեզ»: Ասղմոսէր և ընդ Վաւթայ «Համբերելով համբերի Տեառն, և լուաւ աղօթից իմոց. հան զիս 'ի դբոյ տառապանաց' 'ի կաւոյ և 'ի տղմոյ». և թէ «Նըբ եկից երեւցայց երեսացդ Աստուծոյ»: «Վանզի խանդաղակաթ սիրով եմ ես. ցոյց ինձ, ասէ, զերեսս քո, և լսելի արա զձայն քո. զի ձայն քո քաղցր է, և տեսութիւն քո դեղեցիկ. զհետ իւրոց քոց ընթացայց»:

Այսպիսի ուրեմն բարբառէր հանապաղ. այսպիսի աղօթիւք պաղատէր Նրանեկն 'ի դբի անդ. յայսպիսի մաղթանս խոնարհեցունէր զամենողորմ զթութիւնն Աստուծոյ. մինչև յայց ել Հովին քաջ մարտեալ հօտի իւրոյ, այն՝ որ կամի զամենայն մարդիկ զի կեցցեն, և 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեացն ամենեքեան: Աւ այցելութեանն օրինակ էր այսպիսի:

Այս ոմն՝ գեղեցկութեամբն հռչակեալ՝ Հռիփսիմէ անուն, յարեմտից արեգակն ծագեալ արեւելեան աշխարհին, հանդերձ լուսափայլ աստեղօքն որ ընդ նմա, կուսանաց վայելչութիւնն, մարտիրոսաց պարծանքն, հրեշտակաց զուարճացուցիչն, զիւաց ահարկուն, երկնաւոր փեսային հարսնացեալն, Աստուծոյ ինքնասուէր ընծայն, սրբութեան սիրտն, ամենամաքուր խորհուրդն, առաքինասէր հոգին, արիական պատերազմոյն, հաւառականսրտից յաղթողն, պայծառագոյն շառաւիղն, քաջատոհմիկ ոսան, պողաբեր ձիթենին, քաղցրապտուղ արմաւենին, նախանձնի վարքն, պարկեշտութեան օրինակն, արեմտից նորաբոյս ծագիկն, արեւելից զարդարիչն, վայելչազեղ ախպն, աստուածատեսակագոյն միաքն, ազամանդեայ սնդութիւնն, որ զանբաւ զօրութիւն սկայապին բունաւորի 'ի պարտութիւն մատնեաց իբրեւ զաղայ: Վասն որոյ երդէ Աստուծայինն Վաւթի. «Ամենայն փառք դատեր թաղաւորի 'ի ներքուստ 'ի վերջաւորս յոսկեհուն պաճուճեալ»:

Օրինչ և վասն իմաստաստոհ նորին դայիկի Վայխանայ՝ ասացից, ողջախոհութեանց մօրն, Աստուածահաճոյ դաստիարակին, ամենիմաստ ուսուցչին, սնդագոյն հոգւոյն, անխոսադրելի

խրատուութիւն, որ ոչ յաղթէր 'ի փաղաքշական պատրանաց բռնաւորին. այլ շուրջ փարէր, պաղատէր բանիւք. մարդէր առ 'ի յաղթութիւնն. զօրանալ քաջալերէր «Ս'վ գեղեցիկդ իմ, ասելով. անտի է կենցաղս. ստուերք են խոստացեալքդ. ունայնութիւն են պատրանքդ: Ժուժկալեան փոքր միւս ևս. զօրացիր 'ի սէրն Աստուծոյ: Բարիոք է անմահ փեսային հարսնանալ. լաւագոյն՝ ընդ իմաստուն կուսանան մօտենել յառաջասան երկնային»»: Այսպէս խանդաղատական բանիւք յորդորէր զիրոյն անխոնարհելի ունել ըզմօտայն զխտաւորութիւն առ Աստուած մինչ ցկատարումն. որովք արիաբար ձգնութեամբ և վկայական հանդիսիւ կատարէին ամենեքեան 'ի Վրիտոս:

Եւ զինչ ապա յետ այսորիկ. — պատուհասեալ լինէր բրնձուորն հանդերձ զօրօքն՝ դժնդակագոյն հարուածովք: Վանդի փոփոխեալ լինելով 'ի մարդկային բնութենէն 'ի կերպարանս խողի, որպէս երբեմն արքայն Ասորիստանեաց 'ի ձեռն Վանիէլի, ոչ օրինակաւ՝ այլ արդեամբք, ոչ սուսագեղօք՝ այլ ճշմարտութեամբ, զազոյլի տեսեամբ, ողորմելի կերպարանաւ, յանդուգն, ժպիրհ, զիւական մոլեկանաց նմանեալ, իբրեւ զկինձ վայրենի յանատու բնակելով, և որպէս դնոսա՝ 'ի մէջ նոցին: Արդարեւ 'ի պատուի էր՝ և ոչ իմացաւ, այլ հաւասարեաց զանձն անասնոց անմտից: Այսպէս պատուհասէ Աստուած զորս հակառակ նմին յանդգնին. այսպիսով հարուածովք խայտառակէ զանհնազանդան պատուիրանաց իւրոց:

Այժմ ո՞ւր է թագաւորական բարձրայօնութիւնն. ո՞ւր է հըւպարտութիւնն. ո՞ւր է խրոխտալի ամբարհաւածութիւնն: Ո՞ւր է զերապատիւ աթոռն. ո՞ւր է թաղն արքունական. ո՞ւր են ոսկեհուռն բազմականքն: Ո՞ւր է սքանչելի զօրութիւնն. ո՞ւր է անյաղթելի քաջութիւնն: Ո՞ւր են զօրալարքն հզօրք. ո՞ւր սկտքն բռնաւորք. ո՞ւր առնեական նախարարքն. ո՞ւր փաղաքուշքն և կատակերգուք: Ո՞ւր է դատողական բեմքն. ո՞ւր տանջողական ատեանն. ո՞ւր դահիճքն փութացեալք. ո՞ւր չարահասար մեքենայքն: Ո՞ւր են և դիքն ձեր՝ յորս յուսացեալ էլք դուք 'ի նոսա. յարիցեն արդ՝ և եղիցին ձեզ թիկունք: Բ'նդէր, ո՞վ յիմարեալք, ոչ լուայք մարգարէին՝ որ ասաց 'ի դիմաց Աստուծոյ «Տեսէք տեսէք՝ զի ես եմ, և ոչ (զոյ) այլ Աստուած, բայց յինէն. որ սպանանեմ և կեցուցանեմ, հարկանեմ և բժշկեմ»»: Եթէ ոչ խրատեցայք յառաջա-

դոյն բանիւ, խրատեսցիք այժմիկ 'ի ձեռն պատուհասի հարուա-
ծոցդ:

Բայց զե՞նչ. — առաւել քան զայս ներգործիւր առ արքային
'Նաբուգոդոնոսորայ: Ոչ ապաքէն և զնա իսկ խրատէր մարգարէն
'Վանիէլ և պատուիրէր յառաջագոյն. սակայն նա իբրեւ զեժի և
զքարքի խցեալ զականջս իւր՝ ոչ լսէր զձայն թովչի՝ ճարտարի,
և ոչ ընդունէր զդեղ 'ի դեղատուէն իմաստոյ. մինչև արդեամբք
իսկ ընկալաւ զբան նախասացեալ պատուհասին: Նմանապէս և
աստանօր պատահեցին առ սոսա 'ի ձեռն մեծի Վկային Աստու-
ծոյ. զի որք ոչ տեսին զարե 'ի խրատուէ լուսոյ Աստուածեղէն
բանից նորա, անարդ եղին որպէս ջուր զի հիդու, և 'ի լարել աղեւ
զան հզօրին՝ տկարացան: Վասն որոյ ուրախ լինէր արդարն 'ի
տեսանել զհատուցումն. և նորա այնուհետեւ զըջացեալ խնդրէին
զՏէր՝ յորժամ տպանանէր զնոսա, և դառնային և առաւօտ առ-
նէին առ Աստուած: Օ, 'ի ծանեան աստուածաստնա զոլ զպատու-
հասն, անբժշկելի զհարուածն, անյուսալի զախան. որով ընկըզ-
մեալ 'ի խորս տարակուսութեան՝ յայնժամ յիշէին զԱստուած,
և զքաջ նահատակ նորա: Օ, որ արդեօք. — զկալանաւորն, զբան-
դեալն, զաղքստն, զանազգին, զանյարկն, զբաղմամբն, զմա-
հապարտեալն, զկենդանոցն թաղեալն: Օ, նա խնդրէին հաւատով.
'ի ձեռն նորա խնդրէին բուժել յանբժշկական ախտիցն, 'ի խնդիր
երանելով Արքոյն՝ ոչ մարդկային ինչ յուսով, այլ յայնտութեամբ
տեսլանն՝ որ երևեցաւ քեռ. թաղաւորին: Եւ յիրաւի ուրեմն:
'Բանզի զխնդր յուսային յետ այնչափ ժամանակաց կեալ նմա յայն-
պիսի անհանդուրժական վայրին. անակնկալ լին իբրեւ, անյու-
սալի զարմանք: Սակայն Աստուծոյ ամենայն ինչ կարելի է. զի որ
զՅովնան 'ի փոր կիտին պահեաց կենդանի, և զՎաւղոս 'ի խորոցն
անդնդային փրկեաց, նա և զմեծն Գրիգորիոս պահեաց անարատ
'ի խոր վերապի անդ. ուր և նախ քան զհետեւել խնդրողացն՝ յայտ-
նէր նմա Տէր զհանդերձեալն: Աչ 'ի միբիէ և յամբոյ, այլ յան-
զիման տեսլամբ երեւեր, այն՝ որ ընդ նմա գորով հանապազ, ոչ
երբէք մեկնէր առ 'ի նմանէ, ըստ իւրումն բանի թէ «Ար սիրէն զեա՝
զբանն իմ՝ պահեացէ. և ես և Հայր եկեցողք և օթեանս առ նմա
արաքցուք». և թէ «Ես յո՞ հանգեայց, եթէ ոչ 'ի հեզս և 'ի խո-
նարհս, և որք դողան 'ի բանից իմոց»:

Վասն որոյ բարեգութն և մարդասէրն ձայնէր առ նահա-

տակն իւր ասելով. «Արի որ ննջեալ՝ և կանդնեաց ՚ի մեռելոց, և լուսատու եղէց քեզ: Արի, քաջ նահատակդ իմ, որ զհակառակորդ բանսարկուն մեծաւ ժուժկալութեամբ ընթաղրեալ կործանեցեր: Արի որ յասպարիսի ընթացիցն արիաբար նահատակեցար ընդդէմ թշնամւոյն: Արի որ զսկզբնաչարն բելիար զգեանեալ ընդ ստիւք մեռուցեր: Արի հաստատեալ սիւնդ եկեղեցւոյ և պարծանքդ տիեզերաց: Արի ուսուցիչդ ուղղափառութեան և գեղեցիկութիւնդ աշխարհի: Արի քարոզդ հաւատոյ և առաջնորդդ մարդկան ՚ի ճանապարհս արքայութեանն: Արի և զօրացիւր, արի և պնդան արիաբար զմէջ* քո, որ ոչ ընկղմեցար բազմահոս ալեօրն: Օգար թիր և սթափեաց. զեւհաս նորոգեցի իբրեւ զարծուի մանկութիւն քո: Արի քարոզեան զաւետարանն իմ, յաղագս որոյ բազում համբերեցեր կրից չարչարանաց: Արի և զուարճացիւր, զեւարարից գքեզ յազդ մեծ, որպէս կանխաւ զԱբրահամ: Արի ընկալ զպտուղ վատակոցն քոց: Վասն պնդորիկ երկարեցի զվեշտս յոքնաջան տանջանաց քոց, զեւայր ազգաց բազմաց արարից զքեզ, զեւ բազմացուցից զգաւակ քո որպէս զաստեղս երկնից և որպէս զաւազ ծովու: Մի համարիցիս այլազդ արարեալ առ քեզ յայտնութիւն, բայց զեւ արդար երեւեցիս, զեւ փառաւորեցիս, զեւ երեւել հրեշտակաց և մարդկան լինիցիս: Գոյր հնար պտակել զքեզ միայն յընթացս ասպարիսին, սակայն բազմաց վտանգումն իրքն լինէին. յաղագս այսորիկ երկայնամեցի նեղութեանցն քոց, զեւ բարձրագոյն փառաց արժանացուցից զքեզ, զեւ յես առաւելութիւն պատուոյ և աստիճանի բարձրացուցից: Բնկալար զպսակ նահատակութեանն, ընկալցիս այժմ և զաթուր Վահանայապետութեան: Բարձրացար կառօք առաքինութեամբ՝ ընդ Աղեայի. ընկալ և այժմ զշնորհսն նախատեսութեան: Շղենցար ընդ Յովհաննու ՚ի դժնդակագոյնդ անապատի. գոչեան և դու ընդ նմա զձայն բարբառոյն յանապատի: Տաժանեցար ՚ի բանդի կապանաց ընդ Վաւղոսի. ընկալ ընդ նմա և զշնորհս քարոզութեան բանի իմց ընդ տիեզերս: Եւ առ Վնարոս զփախանս արքայութեանն առ յինէն. առ և դու վնոյն իշխանութիւն կապելոյ և արձակելայ յերկինս և յերկրի: Առաքեալքն իմ երկոտասան ՚ի վերայ ինքեանց բաժանեցին զընդհանուր աշխարհ. իսկ դու միայն ընդ համառփիւնս քարոզեսցես զաւ-

* Յօրին. զէնչ:

Լեւոարանն իմ: Վասն որոյ ընկալեալ զանուն մարդեղութեան իմոյ, Արեղակն արդարութեան կոչեսցիս օրեղերաց»:

Յայնժամ վաղէր կաղն իբրեւ զեղջերու, և պարզ լինէր լեզու ծանրախօսին: Այժապաղէր, ոչ յերկուանայր, այլ վաղվաղակի ընթանայր ՚ի կոչումն Տէրունական. քանզի զիտէր զգորութիւն կոչողն յառաջադոյն. հաւատայր Աստուծոյ, և համարէր նմա յարգարութիւն: Չուարձանայր ցնծութեամբ. խնդայր ուրախութեամբ. հրձուէր հոգեւորապէս. կաքաւէր խորհրդաբար. աղաւղակէր առ Աստուած ՚ի ձայն ցնծութեան՝ ասելով «Ասոր է զոր արար Տէր. եկայք ցնծասցուք և ուրախասցուք ՚ի սմա»: Յայնժամ և բռնաւորն ելեալ ՚ի միջոյ դազանայն՝ ընդ առաջ ընթանայր նմա: Ար հրբեմն թաղաւոր, այժմ խող անտառի, դարշեղն տեսեամբ, զաղբագոյն կերպարանօք, կատաղն մոլութեամբ, հանդերձ այսամեռալ բազմութեամբն, փրփրալով և զանձն ցտեղով առ ոտս Արբոյն անկանէր. շուրջ փարէր զնովաւ. աղերսէր զողորմութիւն. կերպարանաւ ձեացուցանէր զհայցուածն:

Ենկեալ այնուհետեւ նահատակն Քրիստոսի ՚ի վերայ երեսաց իւրոյ՝ երկիր պազանէր Տեառն Աստուծոյ. և աղբիւրս արտասուաց հեղով յաչաց՝ զոհանայր զՏեառնէ բերկրեալ սրախ ասելով «Բաւ բազում ցաւոց սրտի իմոյ մխիթարութեան քո ուրախ արար զանձն իմ: Եւ ո՞վ խօսեսցի զգորութիւնս Տեառն: Ար դարձուցեր զվէմն ՚ի վտակս ջուրոց, և զապտուածն յաղբերակունս»: Չի ահա և այժմ զկարծրութիւն սրտից ժողովուրդեանս այսորիկ կակղացուցեր հրով բարկութեան քո իբրեւ զմում. և ՚ի սանձս և ՚ի դանդանաւանդս ձմեռալ զկղակս.* սոցա՝ դարձուցեր սուքիզ Տէր.՝ կարող ես և ՚ի քարանց յարուցանել որդիս Աբրահամու: Վասն որոյ աղաչեմ զանբաւ մարդասիրութիւն քո՝ Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, միածին Արդի և Բան մշտնջենաւորիդ Հօր, աւարիչ ամենայնի և տէր բոլորից. որ բարձրանալով քո ՚ի խաչին՝ կապեցեր զհօրն, և մեզ կապելոցս՝ աղատութիւն յաւիտենական շնորհացիւր. զթն և այժմ ՚ի ստեղծուածս ձեռաց քոց. և առաքեալ զգորութիւն բազկի քո, և աղատեալ զժողովուրդս զայս ՚ի ծառայութենէ բանարկուն, ցուցանելով յայանապէս՝ թէ դու միայն ես Աստուած կենդանի և մշտնջենաւոր և թողաւոր անմահ՝

* Յօրին. զկէտն:

հօր և յաւիտեանս: Արդ՝ բժշկեալ զսոսա Տէր՝ ի բարկութենէ հարուածոց քոց. նայեցեալ ի խոնարհութիւն ծառայիս քո՝ և ինձ չնորհեալ բան իմաստութեան, զի քոյով զօրութեամբդ կարացից մեկնել զսոսա ի ծառայութենէ դիւաց, և ընծայել քեզ Տեառն Աստուծոյ ժողովուրդ սեպհական»:

Աւ նայեցեալ Տէր յաղանսա Սրբոյն՝ շնորհաց ամենեցուն առժամայն զբուժումն ի դիւական ախիցն, և զմարդկապէսն մտաւորութիւն և զիսոսա թագաւորին: Աւ եկեալ վաղվաղակի նորօք հանդերձ՝ խնդրէր տեսանել զնշխարս վկայիցն Աստուծոյ. և տեսեալ՝ հաւաքէր խնդութեամբ, և մեծ պատուով՝ ամփոփէր զգանձն պատուականս ի հնձանայարկս նոցունց. ուր և ինքեան վանս կայեալ բազմամբոխ ժողովրդեամբն և թագաւորաւն՝ սկսանէր ուսուցանել նոցա ի սկզբանց արարչութեանց անտի մինչև ցկատարումն յաւիտեանս: Օր ոչ է մեզ կարելի ասել մի ըստ միով. քանզի յոյժ իմաստուն էր այլն հոգեւորական դիտութեամբ և լի շնորհք Աստուածային: Օւանուցանէր զանեղութիւնն Աստուծոյ, և զարարածոց ամենայնի զեղելութիւն, զգոյացութիւն մարդոյն, զշնորհին պարգև, զանձնիշխանական կամք, զփառիկութիւն դրաստին, զթագաւորելն ամենայնի՝ որ ի ներքոյ երկնից, զբանասարկութիւն նախանձն, զբաւաճանութիւն կնոջն, զանցանելն զպատուիրանաւն, զարտասահմանելն ի ցանկալի վայելութեան հայրենեացն, զմահուամբ դատապարտութիւնն, զյաճախութիւն յիսայնի ի մեղս, զօտարանայն յԱստուծոյ, զնուազել Աստուծու պաշտութեանն, զքրհեղեղաւն կործանումն, զընտիրն միայն դատանել Նոյի, զաշտարակին շինութիւն և զկործանումն, զբաղմաստութեանն զիւաց, զյաճախել կռապաշտութեան ընդ աիւղերս, զհաւատալն Աբրահամու, զծառայութիւնն Խորայելի, զհաւրումսն Ագիպոսի, զխտանայն Փարաոնի, զբաժանումն ծովուն, զանցանել ժողովրդեանն, զընկզմելն Փարաոնի և զօրացն, զանապատին սքանչելիքն, զՄովսիսական քարոզն, զգրաւորական օրէնքն, զառ ի յերկիրն Աւետեաց փոխումն, զմարգարէից դուշակութիւնն, զգալութեան Քրիստոսի, զանօրինական խորհուրդն, զնաչելն որ վասն մեր, զմեռանելն ստուգապէս, զթաղելն ի դերեղմանի, զյառնելն յերրորդ աւուր, զվրկելն զմեզ ի սատանայէ, զյաղթելն մահու զօրութեան, զվերանայն առ Հայր յերկինս, զիջումն Հոգւոյն սրբոյ ի վերնաստունն, զաճումն Աստուածապաշ-

սութեան, զԱռաքելական քարոզութիւնն, զմիւսանդամ դա-
լուստն հայրենի փառօք, զյարութիւնն տիեզերաց, և զհամանօտ
վճիռ դատաստանին յաւիտեանից: Այսոքիւք ամենեքումք յա-
ճախազոյն զիտութեամբ և առատ վարդապետութեամբ ըստ ժա-
մանակին պիտոյից՝ վկայութեամբ և օրինակօք յԱստուածաշունչ
Գրոց հաստատէր:

Յետ այսր դարձեալ ազաւանք մաղթանաց հարուածելոցն
առ Երանելին, և նորուն պաղատանք փարելիք առ Տէր յաղագս
բժշկութեան նոցա: Որով՝ ոչ յապաղմամբ ընկալան զհայցելին.
քանզի բառնայր վաղվադակի ՚ի ձեռն աղօթից նորա հարուած
ստուհասին յամենեցունց: Եւ կնքելով զԹագաւորն այրն Աս-
տուծոյ նշանաւ խաչին, թօթափէր նոյնժամայն զզգեստն խաւա-
րային. մերկանայր և զկերպարանն անասնեղէն՝ զոր զգեցեալն էր
յաղագս մեղացն դատապարտեալ, և զզնեոյր զառաջին կերպարա-
նայն զվայելչութիւն, նա՛ ևս հրաշափառազոյն և զարմանալի:

Ո՞վ մեծի իրին, ո՞վ անտանելի հրաշխն: Արդ ո՞վ ընդ թու-
ով արկանիցէ զքանչելին քո. զի ո՞վ որ ետես և կամ լուաւ զայն.
քան զժեղակազոյն հարուածս ՚ի միում վայրկեան ժամաւ բժշկի:
Ճշմարտապէս զկամն երկիւղածաց իւրոց առնէ Տէր, և աղօթից
նոցա լսէ: Բայց Երանելին՝ ոչ անձին, այլ Աստուծոյ ընծայէր
զփառաւորութիւնն ասելով. «Այս փոփոխումն աջոյ Բարձրեղոյ».
և թէ «Աջ Տեսուն արար զօրութիւն»:

Յայնժամ ապա և Թագաւորն Տրդատիս, քանզի այս էր
անուն արքային, ջերմեռանդն հաւատով և մեծազոյճ ձայնիւ խոս-
տովանէր զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուած ճշարտ, և
Բան Հօր, արարիչ բոլորից արարածոց՝ երեւեաց և աներեւու-
թից: Աստուած քարոզէր զխաչեալն, և երկրպագէր կենդանաբար
և Աստուածընկալ խոչին: Հրաժարէր յայնմապէս ՚ի դիւապաշտ
ամեղարշտութիւնէն. զօրավիգն մեծ, օգնական և վրէժխնդիր ուղ-
ղափառութեան այնուհետեւ լինէր հաւատոյս, որպէս և Պաւղոս՝
յիս երեւմանն Քրիստոսի, և կուրութեան տալոյն ՚ի ճանապարհ-
հին Վանուսիկայ: Այլև զործովք զսասցեալն ՚ի Պաւղոսէ ցու-
ցանէր յանձն, թէ «Աւր առաւել եղին մեզք՝ ևս առաւելան
շնորհք բարեպաշտութեանն ՚ի Քրիստոս Յիսուս»:
Եւս բազմու-
թիւն զօրացն և ժողովրդեանն ՚ի շնորհաց Հօգւոյն սրբոյ շար-
ժեալք, միաբարբառ եղեալ ընդ արքային՝ գոչէին մեծաձայնա-

պէս. «Մեծ ես դու Տէր և Հղօր, և սքանչելի են գործք քո. վասն որոյ հաւատամք յամենասուրբ Նորորդութիւնդ և 'ի մի Աստուածութիւնդ, որպէս լուսք և ուսաք 'ի մերոյ Աստուորչիս վարդապետութեանցն. յորմէ ընկալաք և զբժշկութիւն հոգւոյ և մարմնոյ, զերծեալք 'ի բազմաստուածութեանն մարբութենէ»:

Յետ այսորիկ զինեալ արքային հանդերձ սրբով նահատական և հաւատացեալ զօրօքն հակառակ գարշելի կռոցն, և խորտակեալ զամենեսեան զոսկիակուռ դիմն՝ բաշխէին աղքատաց. և զգիւսքնակ մեհեանս նոցա 'ի հիմանց տապալեալ նշանաւ խաչին Վրիստոսի՝ յերկիր կործանէին: Ասե և 'ի սրբոյ մարտիրոսացն տեղիս նահատակութեան՝ զնդեցիկ կուսին Հռիփսիմեայ և մեծ վկայուհւոյն Գայիանայ և ընկերացն՝ վկայարանս բազմապատիկս յարդարեալ շնէին, ըստ տեպեանն ցուցելոյ նմա յԱստուծոյ: Արբեալ լինէր այնուհետեւ աշխարհն յայտոյ սրլծոց. և յայտնապէս աղաղակէին դէքն մեծաբարբառ վայիւք զհալածումն իւրեանց կոծելով 'ի կապանաւորէն Գրիգորէ:

Արդ՝ պէտք էին յետ այսորիկ կատարման, որո՞ւմ արդեօք. — վերստին նորոգման միւսանգամ ծննդեանն. «Օ, ի որ որ ոչ ծընցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ, ասաց Փրկիչն, ոչ մտանէ յարքայութիւն Աստուծոյ»: Իսկ արդ՝ զի՞ յապաղես, այրդ Աստուծոյ, յառնջ մատիր 'ի կատարումն. զհաւատացեալդ 'ի Վրիստոսի հօտ ածցես. տուր դոցա զիրկականն կնիք. դրոշմեան զժողովուրդդ Տեսուն 'ի նշանն Տէրունի. զդեցո՞ դոցա զՎրիստոս 'ի ձեռն մկրտութեանն. պատրաստեալ զդոսա Տեսուն ժողովուրդ սեպհական: Օ, ի ահա աւետարանական քարոզն աւանդեցաւ. ճշմարտութիւնն հաստատեցաւ. Աստուած փառաւորեցաւ. բանասրկուն յամօթ եղև. սատանայ կործանեցաւ. բեկար պարտեցաւ: Ժողովուրդ 'ի գիւսկան պատահասիցն բժշկեցան. ամենեքեան զհետ օրինացն Վրիստոսի ընթանան: Արդ՝ զի՞ ևս յապաղես. ընդէր տակաւին յերկուանաս. հիմ արդեօք դանդաղես: Մկրտեալ զամենեսեան. լուսաւորեալ լուսով զիսութեան. նորոգեալ վերատին ծննդեամբ:

Այսպիսին ուրեմն աղաչէր Թագաւորն, առ ոոս անկանէր Արքայն, պաղատանս մատուցանէր: Իսկ Ներսէսիկն ոչ ախորժէր, ոչ հաւանէր փարկի մաղթանացն: «Ոչ համարձակիմ, ասէ, յանդգնել յաստիճան՝ որ առաւել քան զիս է: Չեմ բաւական բառնալ զլուծն Տէրունական. ոչ կարացից յաղաղս բանաւոր հօ-

տից համարա տալ Հօտապետին Վրիստոսի, վասն որոյ յերկնից յերկիր խոնարհեցաւ, սակա որոյ մեռաւ և թաղեցաւ, և արեամբ իւրով աղատեաց զմեզ 'ի ծառայութենէ մեզաց: Չիտեմ՝ զսէր նորա 'ի վերայ ոչխարաց իւրոց: Չիտեմ և զպատուէրն՝ որ առ Պետրոս յետ յարութեան. «Եթէ տիրես զես, ասէ Պետրէ, աւրածես զոչխարս իմ»^{*}. քանզի մեծագոյն է պատիւն, բայց դժուարակիր է բեռնն: Չիտեմ և զհրաժարելն Սովմէսի 'ի կոչմանէ անտի. վասն որոյ չեմ արժանի այդմ աստիճանի. և ոչ եղէց վերակացու հօտից, զորոց զարիւնն 'ի հանդերձեալ յաւիտենին պահանջեցիմ: Օայսոսիկ ասելով Երանելոյն՝ 'ի բաց հրաժարէր:

Օի՛նչ գործես ո՛վ քաջդ. զիսրդ վեհերոտ 'ի բարձրագուհիցդ^{*} զտանկցիս պատուոյ: Նեղութեանցն համբերեցեր. զանտանելի տանջանան կրեցեր. եռացման կապարին հանդուրժեցեր. աններելի տանջանացն ժուժկալեցեր. դաժանագունից զազանացն անակից եղեր. անտուաղութեամբ ճշնեցար. զբազմամեայ զկորդն երկրագործելով հերկեցեր. զփուշն արմատաքի խլեցեր. զնորաւ տունկ այգին 'ի պտղաբերութիւն հասուցեր: Եւթմ՝ զանդաղին և 'ի բաց հրաժարես: — Եւթ, ասէ. քանզի զողամ ընդ ահագն նալուր հրամանն Տէրունական՝ մարգարէիւն ասացեալ՝ «Որդի մարդոյ, դէտ, կացուցի զքեզ տանդ Խարայել. զի թէ ոչ զգուշացուցանիցես, ասէ, զարիւն նորա 'ի ձեռաց քոց խնդրեցից»: Չիտեմ իսկ զի որ միջնորդ ընդ Եստուած և ընդ մարդիկ փափագէ լինել, Հովուապետին Վրիստոսի պարտի նմանել, ըստ Եստուածայնոյն Պաւղոսի թէ «Նմանողք ինձ եղբրուք, որպէս և ես՝ Վրիստոսի»: Որպիսի արդեօք նմանութեամբ: — «Օի զամենեւին, ասէ, շահեսցի. զի ոչ զանձին իւրոյ խնդրեսցէ միայն զլուութիւն, այլ զբաղմաց, զի ապրեսցին. նաև զանձն՝ ևս զիցէ 'ի վերայ ոչխարաց:

Ո՛վ աստուածասէր հոգւոյն. ո՛վ ծայրագոյն խոնարհութեանն. ո՛վ մեծագոյն առաքինութեանն: Եստանօր զՏէրունականն կատարէր հրամանն. «Յորժամ զամենայնն կատարիցէք, ասէ, ասասջիք եթէ ծառայք անպիտանք եմք»: Եւլ և հանգոյն Պաւղոսի բարբառէր եթէ «Ոչ ինչ զիտեմ զանձին իմոյ խիղճ. այլ ոչ եթէ այսու արդարանամ. զի որ քննէս զես՝ Տէր է»:

^{*} Յօրին. 'ի Բարդուղիմէոս:

Եւ զինչ յետ այսորիկ լինէր, կամ որպիսի հնար ցուցանիւր 'ի Տեառնէ տարակուսելի դործոյն: Յայտնէր նմա տեսեամբ 'ի գիշերի՝ և ասէր. «Արի՛ քաջ նահատակդ իմ, զգեցիր զգորութիւն 'ի բարձանց. զօրացիր և ընկալ զստորիճան Վահանայապետութեան * իմոյ: Գու անպիտան գրեզ վարկանիս. ես իբրեւ ըզյոյժ պիտանացու գրեզ պսակեցից: Գու զիջանկով խոնարհիս. ես մեծաւ փառօք բարձրացուցից զքեզ: Ոչ հոտանեմ ըստ քում կարծեսացդ զվճիռ: Արի՛ զգեցիր զարդարութիւն քահանայական, և մկրտեա՛ զժողովուրդդ իմ: Գու աւետարանի իմոյ կարապետ: Գու մկրտիչ: Գու մարգարէ Բարձրելոյ կոչեսցիր. գնացես առ աջի իմ պատրաստել զճանապարհս Տեառն, տալ զգիտութիւն փրկութեան ժողովորդեան իմոյ, զթողութիւն ամենայն մեղաց նոցա: Եւ ահաւասիկ ես առաքեմ զհրեշտակ իմ առաջի երեսաց քոց, որ հանդերձեսցէ զճանապարհս քո առաջի քո»:

Չինչ այսուհետեւ ասես, ո՞վ Երանելիդ. զո՞յ այլ ինչ իրաւաբանութեան պատասխանի, եթէ հաւանիս սասցելոցդ: Նայեսոց 'ի մեծութիւն կոչողին. ընդէր արդեօք յաղաղես. Աստուած է որ արդարացուցանէ. իսկ ո՞վ է որ դատապարտ առնիցէ: «Ոչ ունիմ, ասէ, այլ ինչ հակառակել. միանգամ խօսեցայ, յերկրորդումն ոչ յաւելից: Ահաւասիկ կամ հնազանդեալ Տէրունական հրամանին, վստահացեալ 'ի գորութիւն նորին: Ես տկար, ասկայն նա հզօր. ես հեղեացեալ, բայց նա արագ 'ի յօգնել: Գիտեմ՝ զի պատրաստ է բառնալ զտկարութիւն իմ. գիտեմ՝ զի ընտ զթիրութիւն պակասութեան իմոյ»:

Չայնպիսին գովեմ ես հովիւ, զայնպիսին վերակացու: Բզնորայն ողջունեմ տկարութիւն. գնորայն ընդունեմ հեղգութիւն: Չի ոչ նա զհետ պատուոյն, այլ զհետ նորա պատիւն ընթանայր. զի ոչ խնդրէր ** զփառան, այլ խնդրեալ լինէր 'ի փառացն: Այնպիսի վայելէ մեզ քահանայապետ՝ ըստ «Գաւդոսի, սուրբ, անմեղ, անարատ, զատեալ 'ի մեղաւորաց, և բարձրացեալ քան զերկինս: Չի որ այսպիսիս ոչ լիցի, ոչ հովիւ ուրիմն կոչի, այլ՝ զո՞ղ և աւաղակ, զայլ ապականիչ՝ օցտելով զհօտն Վրիստոսի: Բստ որում և առ մեզ իսկ երեւցան հակառակողք ճշմարտութեանն.

* Յօրին. քահանայ պիտանիւն:

** Յօրին. ինքրեմ:

ոչ միայն գայլք, այլև ժանտք և ամառաբերիչութիւն. թշնամիք և դաւաճանողք. հայհոյիչք և կեղծաւորք, պիղծք և սուտ վարդապետք. առաջնորդք կոյրք և մոլորեցուցիչք. նեռիւք և հոգեմարտք, որք թշնամանեն զչոգին շնորհաց: Արող ոչ թողլի, ոչ յայժմուս յաւիտենի, և ոչ ի հանգերձեալսն: Յորող միշտ հայհոյի ճանապարհին ձմարառութեան: Վասն որոյ, եթէ հաճոյ թուեսցի, պարտ և՛ արժան է նախ առաջին անցանել առ այնպիսիսն բանիւ. և ապա զերանելի շօրս մերոյ աւարտել զներքողական ճառս:

Հովուապետի է ատեանս. Վահանայապետի անախմբութիւնս: Պարտ է զատել զգայլսն ի հովուաց. և առ նորա փառացն պատիւ՝ սակաւ ինչ և զմերս յիշատակել զվիշտ: Վանգի կատարած յաւիտենիս արդէն իսկ հասեալ է. անօրէնութիւն բազմացեալ. սէր ցամաքեալ, մոլորեցուցիչք բազումք, և մոլորեալք ևս առաւել:

Բեր՝ աստանօր բացցորք զԱստուածային դիրս, յորս գտանեմք զձմարառութեանն ճանապարհ. քանզի տեղի տալն երանելի շօրս մերոյ՝ ի խորս բանից արկանէ զմեզ: Ընթացցորք այսուհետեւ ի սուրբ լերինսն, ի Մարգարէսն ասեմ և յԱռաքեալսն. և զգուշացցորք՝ զի մի մոլորեալք բերիցիմք յամենայն հոգմոց վարդապետութեանց: Մի մնացցորք ի ստորինս, այլ ելլուք ի լեւոն զկնի աշակերտաց բանին. և լուիցուք՝ զինչ բարբառի քաջ Հովուապետն մեր Վրիստոս. «Օգոյշ լերուք, ասէ, մի՛ որ խաբիցէ ըզձեզ»: Եւ Պաւղոս. «Օգոյշ լերուք ի շանց անտի. զոյշ լերուք ի չար մշակաց անտի». և թէ «Տեսցիք՝ որպէս զնայք»: Եւ դարձեալ ասէ «Օգուշացարորք ոչ միայն անձանց, այլ և ամենայն հօտիւ»:

Եւ արդ՝ ես փոքր ինչ յաւելում ի բանս Տէրունականս և Առաքելոցն և Մարգարէից: Եւ սկսանիմ ուստի. — Յայնմանէ՛ որ ասէ. «Ես եմ սկիզբն, և ես կատարած»: Այլ պատրաստեցէք ինձ խրաքանչիւր որ զմիտս, ի բաց դնելով զամենայն հոգս կենցաղականս:

Ասաց Աստուածեղէն բերանովն Տէր մեր. «Օգոյշ լերուք՝ զի մի խաբիցիք. զի բազումք եկեսցեն յանուն իմ՝ և ասացեն թէ ես եմ Վրիստոսն, և զբազումն մոլորեցուցանիցեն»: Եւ դարձեալ. «Օգուշացարորք ի սուտ մարգարէիցն՝ որ դան առ ձեզ մորթովք ոչխարաց, և ի ներքոյ են գայլք յափշտակողք»: «Ի պրտ-

ղոյ նոցա ծանիջիք զնոսա» . այսինքն՝ ՚ի սուտ մարդարեութենէն . ՚ի կեղծաւորութենէն, ՚ի զօշաքաղութենէն և ՚ի հայհոյութենէն : Երդ՝ մի ոք ՚ի ձէնջ երկմտիցէ, կամ վարկպարագի զբանս լուցիցէ . քանզի Աստուած է որ խօսիս : Ասան որոյ լուարո՞ք, հովիւք, Հովուապետին ձայնի . լուարո՞ք և զգուշացարո՞ք հօտիցդ : «Օ՛ի որ ոչ մտանէ ընդ դուռնն ՚ի գաւիթս ոչխարաց, նա գո՞ղ է և աւազակ» : Եւ դարձեալ . «Որ ոչ է ընդ իս՝ հակառակ իմ է» : Եւ այլուր . «Դուք ոչ էք յոչխարաց անտի խմոց» : Տեսանէս, զեւրդ ամենայն ուրիք արձանացուցանէ զխրատականն, զի մեք մի մոլորիցիմք :

Ո՞վ անճառելի մարդասիրութեանն . ո՞վ անտանելի խոնարհութեանն : Օ՛ր՞նչ տացուք տրիտուր Տեսուն յաղագս այսր ամենայնի, և կամ զի՛նչ արացուք պատասխանի Հովուապետին մերում, ո՞վ հովիւք և հովուակիցք : Վանկցս անդամ պատուիրէ * զգուշանալ ՚ի գողոց և յաւազակաց : Ո՛չ միայն աւետարանաւն, այլ և մարդարեւիքն, և աստուածաբան աշակերտօքն նմանապէս բարբառի . յամենեւեան խօսի որպէս և կամի : Եւ վկայէ ինձ Պաւղոս ասելով՝ «Եթէ զփորձ ինչ խնդրէք զՔրիստոսի, որ ինեւ ընդ ձեզ խօսի» :

Եւ արդ՝ այսուհետեւ ՚ի մէջ բերից ձեզ զաստուածաբանիցն բանս . լուցուք ՚ի նոցանէն՝ թէ զի՛նչ արդեօք պատուիրեն մեզ : Եսելով երանելիդ Պետրէ : Եսէ պատուականադոյն գլուխ, զոր եւրանեաց Տէր մեր Յիսուս Վրիստոս : Ես՝ մեզ յաղագս որոյ հանդերձեալն պատրել զհօան Վրիստոսի . զորս աւանդեաց քեզ Հովուապետն, և Տեսուչ անձանց մերոց, և շնորհաց Հոգին սուրբ... ** : Վաւիթ յուշ առնելով զթութիւնն Աստուծոյ, «Ո՞ւր են, ասէ, ողորմութիւնք քո առաջինք, Տէր» : Ողբացից և ես նմանապէս ընդ Վաւթայ, և ասացից արտասուօք . «Ո՞ւր են բազմութիւնք երանելի եպիսկոպոսացն առաջնոց և վարդապետացն, որք ծագեցան իրրեւ զփայլալն յաշխարհի՝ բանս կենդանականս ունելով յինքեանս : Յորոց մի է և մերս պատկառոր և վկայ, մանաւանդ թէ առաջին քան զբազմամ . որոյ առաջի կայ մեզ պատմութիւն տօնախմբութեանս : Նոքա էին հովիւք ճշմարիտք . իսկ

* Եօրեն . պատուիրէ՛ :

** Թերի են բանքս, և թուին աղաւաղեալ ՚ի գրչաց :

սորա զայլը ապականիչք: Կորա...* 'ի բանս և 'ի գործս աստուածայինս. և սորա ընկղմեալք յինչս և 'ի ստացուածս մարմնականս. քանզի յաղագս արծաթոյ և հանդերձից խնեշութեան, երկխարաց և ջորւոց և արօրսածիգ եղանց և հօտից և խաշանց բազմանալոյ, և վասն պէսպէս զօշաքաղութեանց, բաղում ջանս և խօսս 'ի մէջ սոցա տեսանի. իսկ վասն բանաւոր հօտից փրկութեան և բարութեան նախանձու՝ և ոչ մի ինչ բան կամ հոգաբարձութիւն:

Այլ անմտութեանն. ո՞վ չար արմատոյ արծաթսիրութեանն: Օհմորդ կարասցեն սորա ուսուցանել այլոց զգեղեցիկ աղքատութիւնն Վրիստոսի, որ վասն մեր աղքատացաւ, որ աշակերտաց իւրոց պատուիրէր ոչ ունել պղինձ 'ի դօտիս: Երգարեւ մոլորեալ են. զի ոչ իմանան զգիրս, և ոչ զգորութիւն Աստուածայնոց բանից:

Այդ՝ լուարուք հոյիւք, և մի գանձէք ձեզ գանձս յերկրի: Արծաթ ձեր բազմացաւ, և բանն նուագեցաւ: Գոյք ձեր աճեցին, և համարձակութիւնն լռեաց: Անբանիցն հոյք բազմացան, և բանաւոր ձեր հօտքն զիշատեցան. յաղագս որոց համարս տալոց էք հօտակոտին Վրիստոսի: Այն անգիտանայք ուրիմն, զի իւրաքանչիւր որ ընդ անձին իւրում միայն պատասխանի տալոց է Աստուծոյ. իսկ դուք՝ քահանայազեարդ և քահանայք և սարկաւազուներ՝ ընդ անձանց և ընդ ժողովրդեանն, որ հաւատացաւ ձեզ 'ի Տեսունէ: Տեսէք՝ մի արդեօք զանխլացի 'ի ձէնջ տաղանդացն առակ. զգոյշ լերուք անձանց և ամենայն հօտիդ. մի կորեցէ և մի որ յուսարաց ձերոց. զի զարիւն նորա 'ի ձեռաց ձերոց պահանջէ դատաւորն: Արթուն լերուք այսուհետեւ, քարոյցեցէ զբանն կենաց. 'ի բոց ընկեցէք զամենայն հոգս կենցաղականս, և պատրաստ եղելուք Տէրունական գալտեանն. զի յորժամ գայցէ՝ առկոսեօք պահանջեցէ զհաւատացեալն ձեզ տաղանդ արծաթոյն:

Օ այս ամենայն զմտաւ ածելով սիրելիք, մի աղահուլութեանն սղադաւ յանդգնաբար ժպրհիցիք յաթու վերակացութեանն: Օրինակ ձեզ կաջիք զերանելի Հայրս մեր, զորոյ՝ աստանօր հաւաքեալ՝ կատարեմք զյիշատակ...: Թէ զիմորդ այնքան բազմամեայ կրից տանջանացն տեւէր քաջութեամբ. և կամ որպէս 'ի կատարման գործոյն 'ի բաց հրաժարէր 'ի տեսչութենէն, զխտելով զի

* Յօրին. բառ զ պատմութիւն:

դժուարակիր է Տէրունականն լուծ: 'Նոյնպէս և դուք՝ որք պատահեցայք տատիձանի հովուութեան, հովուեցէք իմաստութեամբ որք ընդ ձեօք հօտդ է Աստուծոյ, որպէս ասէ Առաքեալն, մի՛ 'ի հարկէ, այլ՝ կամեաւ. մի՛ զօշաքաղութեամբ, այլ՝ յօժարութեամբ. մի՛ իբրեւ տիրելով ժառանգութեանն, այլ՝ լինել օրինակ հօտին. զի յերևել օտապետին Վրիստոսի՝ ընդունիցիք զանթառամ փառաց պտակն: Չսոյն և Պաւղոս գրէ ասելով. «Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել իբրեւ Աստուծոյ անտեսի. մի՛ յանդուգն, մի՛ բամբասող, մի՛ թշնամանող, մի՛ հարկանող. այլ՝ հիւրասէր, բարեալ, ցանձ, արդար, սուրբ, ժուժկալ. վերակացու լինել հաւատարիմ բանին վարդապետութեան. զի կարող իցէ միտթարել ըզհաւատացեալս, և զհակառակօրոյս կշտամբել: Տեսանեա՛ որպիսի փոյթ յանձին կալեալ Աստուածայինն Առաքեալ, զգուշացուցանէ զեպիսկոպոսունս բարեաց գործոց լինել նախանձաւորս. զի յետ օրինակն լինելոյ՝ կարող իցէ և զայլս օգտեցուցանել:

Դարձեալ՝ ոչ միայն զքահանայս զգուշացուցանեն Աստուածային օրէնքն 'ի բարիս թեւակոխել միշտ, այլև զամենայն հասակ մարդկութեանս ըստ իւրաքանչիւր կարգի, զմեծամեծս և զփոքունս, զթագաւորս և զդատաւորս, զեշխանս և որք ընդ իշխանութեամբ, զմեծատունս և զաղքատս, զերիտասարդս և զկուսանս, զարս և զկանայս, զծերս և զտղայս. որք միանգամ 'ի Վրիստոս մկրտեալ են, և յանուն Վրիստոսի Քրիստոսի անուանեալք: Որոց պարտ է յիշել ամենայն հաւատացելոցդ 'ի Վրիստոս՝ զուխտն Աստուածեղէն, զոր առաջի բեմին Վրիստոսի հաստատեցէք, և բանիւ խոստովանեցէք զնա Տէր և Աստուած, և հրաժարեցէք 'ի սատանայէ և յամենայն գործոց նորա: Տեսէք՝ ո՞ւմ արդեօք ուխտեցէք զանձինս. — Ոչ հրեշտակի և ոչ երկրաւոր ուրուք թաղաւորի, այլ՝ թաղաւորին թաղաւորաց և Տեսունն տեսանց: Նման դաւանեցայք, զնա խոստովան եղէք առաջի բազում վկայից: Որում և ակնկալջիք յայսմհետէ զալստեան նորա յերկնից. զի եկեալ բերիցէ զձեռագիր ուխտադրութեան խոստովանութեանն ձերոյ, և ընթերցցի առաջի հրեշտակաց և մարդկան:

Այդ՝ 'ի բաց կացէք այսուհետեւ 'ի հեթանոսական գործոց. լուարուք Առաքելոյ՝ զի ասէ «Չայս ասեմ՝ և ուխտեմ 'ի Տէր. մի՛ եւ ձեզ գնալ, որպէս և այլ հեթանոսք զնան ունայնութեամբ մտաց իւրեանց խաւարեալք հոգւով»: Ասան որոյ սիրիւք, որ-

պէս ընկալարուք 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Վրիստոսէ՝ և 'ի սրբոց աշակերտաց նորա զպատուիրանս, 'ի նմին կացջիւր պնդու թեամբ: Քշմարիտ Առաջնորդաց ձերոց հնազանդ լերուք, և 'ի պղծոցն զդուշացարուք. զի աւուրքս չարութեանն են. և փոխանակ հովուաց՝ գայլք մտանեն հօտապետք. որք զկերպարանս ցուցանեն արտաքուստ հրեշտակի՝ և 'ի ներքոյ տեղի՝ են սատանայի. բանիւ ձեանան բարեպաշտք, և գործովք իւրեանց ուրացեալք են: Բայց մի խաբիցիւք 'ի նոցանէ, այլ որպէս ընկալայք զՏէր մեր Յիսուս Վրիստոս, 'ի նոյն դնասջիւր մինչև 'ի վախճան. զի և ընդ նմին թագաւորեալ՝ վայելիցէք յաւիտենական կեանսն:

Եւ արդ՝ յաղագս այսոցիկ աստանօր աւարտեսցուք զբանս, և զերջանիկ Հօրն մերոյ և զՆահատակին մեծի զնեբրողականս ճառից բուռն հարցուք վերատին. քանզի ծայրադոյն խոնարհու թիւն նորա յորդորեաց զմեզ յայսքան ձգիլ երկարութիւն բանից: Արպէս զի պարտ է որոց այսմ աստիճանի բաղձան և ախորժին բանաւոր հօտից վերակացու լինել՝ օրինակ առնուլ զԱրանել լիս. մաքրել նախ առաջին զանձինս յամենայն արատոյ ըստ նմանութեան սորա, և ապա յԱստուածայինս յայս մերձենալ սրբութիւն, ըստ Տէրունական հրամանին՝ եթէ «Օագեացէ՛ լոյս ձեր առաջն մարդկան, զի զգործս բարիս տեսեալ՝ փառաւորեսցեն ըզՀայրն երկնաւոր»: 'Նա՛ թէ և մարմնական ինչ փորձութեանց հանդիպեցիւք, մի՛ անժուժկալութեամբ վհատիցիւք. այլ համբերեցէք մեծաւ յուսով: Տեսէք զԱստուածազգեստ Հարսն մեր որ յառաջագոյն, եթէ զնորդ այնքան նեղութեան և չարչարանաց ժուժկալիցին յաղագս հօտին Վրիստոսի համբերութեամբ բազմաւ՝ 'ի վիշտս, 'ի չարչարանս, 'ի դանս, 'ի բանդս, 'ի խռովութիւնս, յաշխատութիւնս, 'ի հսկմունս, 'ի պահս, 'ի սէր, 'ի սրբութեան, 'ի բանս ճշմարտութեան, 'ի զօրութեան Աստուծոյ. փառօք և անարգութեամբ, գովութեամբ և պարսաւանօք. իբրեւ մահկանացուք՝ և ճշմարտապէս կենդանիք. իբրեւ տրամեալք և հանապազ ուրախք. իբրեւ տնանիք՝ և զբաղումն մեծացուցանողք:

Այս ամենայն գրեցաւ վասն նոցա յօրինակ մեզ, զի և մեր ըզհետ շաւղաց նոցա ընթացուք: Այլ և մարգարէքն տուրքք և նահապետացն դասք պէսպէս փորձութեամբ անցուցին զկեանս իւրեանց: Եւ իսկ Վաւթայ՝ յորժամ զվշտաց իւրոց 'ի թիւ արկանէ զբաղմութիւն, «Տէր Աստուած իմ, 'ի քեզ յուսացայ,

փրկեա՞ զիս, և 'ի յիմոց հալածչաց ապրեցո՞ զիս»։ և թէ «Մինչև յերբ Տէր մոռանաս զիս 'ի սպառ»։ և թէ «Ես 'ի տանջանս պատ-
րաստ եմ։ 'ի բաց արա յինէն զտանջանս իմ»։ և թէ «Երեսցին
զիս թշնամիք իմ՝ զօրհանապազ, և մոխիր որպէս զհաց կերայ. և
պանդուխտ եմ ես և նոգեհոս որպէս զամենայն հարս իմ»։ Տեսա-
նեմ՝ զի ոչ միայն զԼուսն յայտ առնէ զնեղութիւնս, այլև զուխ-
նեացն. և ոչ պարզաբար զմիոյ կամ զերկուց, այլ զամենեցուն։
«Որպէս ամենայն հարքն իմ» ասէ, ցուցանելով և յայտ առնելով՝
եթէ ոչ ոք յաշխարհիս յայսմիկ հանդստեան պատահեցաւ։

Երթիցո՞ւք՝ եթէ ակորժէք՝ և 'ի բաղմամիշտ նահատակն,
յերանկրն ասեմ Յովբ, և լուիցո՞ւք չափաւորապէս առ 'ի նմանէ՝
զԼուսնոց պատմելով զչարչարանաց. որպէս զի կարասցուք թերեւ
առ նորայն նախանձու՝ և զմերս թեթև նեղութիւն համբերու-
թեամբ տանել։ «Ոչ ապաքէն իբրև զփորձութիւն են, ասէ, վարք
մարդկան 'ի վերայ երկրի, և կամ իբրև զառօրեայ վարձս վարձ-
կանի՝ կեանք նորա»։ Եւ դարձեալ՝ «Գիշերք ցաւագինք տուեալ
են ինձ. լի ցաւօք լինիմ յերկորեայ մինչև յառաւօտ»։ Եւ դար-
ձեալ՝ «Արդարք ծաղր լինին, զի մասնին 'ի ձեռս ամպարշտաց»։
Իսկ առ Լստուած ասէ. «Չարհուրեցուցանես զիս տեսեամբ
գիշերոյ. մասնեցեր զիս 'ի ձեռս անօրինի. եղիր զիս 'ի բամբասանս
ազգաց. պաշարեալ եմ յամենեցունց»։ Տեսանեմ՝ քանի ցաւա-
գին է պատմութիւնն. որպէս բռնաւորական վիշտքն։ Կամանսմին
և Երեմիաս բարբառի. «Ո՛հ մայր իմ, ընդէ՛ր ծնար զիս, այր դա-
տեալ և դատապարտեալ, տեսանիլ զթշուառութիւնս մարդկան»^{*}։
Եւ յայտն և ամենայն արդարոցն դասք 'ի ցաւս և 'ի չարչարանս ան-
ցուցին զկեանս իւրեանց։

Ս, ասն որոյ աղաչեմ և փոխան ասեմ. մի հանապաղ զանդորր
և զընդարձակն խնդրէք ճանապարհի հետեւումն։ Վանդի և զԼ-
նուոր եթէ պատաղեցի 'ի կեանս աշխարհիս, և ոչ ըստ օրինաց
զօրավարին մարտիցէ, ոչ պատկեցի առ 'ի նմանէ։ Կամանապէս և
զուք մի վառք և վեհերոսք յասպարիսի ձգնութեանն զտանկցիք.
այլ նմանեալք երանելի արանցն՝ համբերեցէք հասերոց նեղութեանց
որ վասն բարեկաշտութեանն։ Գիտէք իսկ՝ զի նեղութիւնք ըզ-

* Ի դիր մարգարէութեանն Երեմիայ (Ժե. 10), ըստ մերում թարգմանութեան
այսպէս գտանի բանդ. «Վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ մայր իմ. իբրև զո՞ ոք ծնար զիս. այր դա-
տափեալ և ձգձգեալ 'ի դատաստան յամենայն երկրի»։

համբերութիւն զօրծին՝ ըստ Պաւղոսի. համբերութիւն զհանդէս. հանդէս՝ զյոյս. և յոյս ոչ երբեք յամօթ առնէ զհատուտեալն նովաւ: Աւարդ՝ մի՛ ի նեղութիւնն միայն հայեցիք, այլ և ի պատկան. մի՛ յախտան և եթ, այլ և ի փոխարէն հատուցմունան. մի՛ ի տանջանն, այլ յարքայութեանն խոստումն: Վանդի և այս մեծագոյն իմն երևի յուսոյ լրումն, յաղաքս հանդերձեալ բարեացն անտես առնել զներկայիս չարչարանս:

Այլ այժմ՝ բաւական վարկանիմ որ յաղաքս այսոցիկ ասուցեալք: Ի՛նչ որ այսուհետև յառաջիկայն երթիցուք՝ մտանելով ի բանն ուստի երաք:

Վանդի երանելի Հայր մեր՝ մեծ խոստովանողն Պրիգորիոս, յետ պայծառագոյն յայտնութեանն որ ի վերուստ՝ հաւանեալ ընէր Տէրունական հրամանին, երթայր այնուհետև ընդունել ըզձեռնադրութիւն Վահանայապետութեանն. որ և անդանօր նշան մեծագոյն՝ թէ ո՞րք էր Պրիգորիոս, ցուցանէր Աստուած. որպէս զի Հոգին սուրբ աղանակերպ տեսեամք յայանէր՝ ի վերայ նորա հանգչելով: Աւ այնքան մեծավայելուչ պատուով դառնայր սքանչելի Վահանայապետն Աստուծոյ յայցելութիւն նորատունկ ժողովրդեան իւրոյ: Բնդ առանջ ընթանայր այնուհետև ի պատիւ նմա մեծ արքայն Տրդատիոս հանդերձ ամենայն զօրօքն: Աւ պատահալ միմեանց առ գետովն Նփրատայ՝ լի առնէր զամենեսեան խնդութեամբ բազմաւ. քանզի մկրաէր զամենեսեան յանուն սրբոյ Նրորդրութեանն. յորում և լոյս անձառելի ծագէր ի յերկնից ի հրաշս սքանչելեաց տեսողացն: Աւ յայնմհետէ պատրաստէր Տեսուն ժողովուրդ սեպհական. շինէր և տաճարս Աստուծոյ բազմադատիկս և հրաշալիս յաշխարհին Հայաստանեայց: Ասոցունէր եպիսկոպոսունս, երիցունս, սարկաւաղունս, դասս կրկրիկոսաց և վանականաց: Ուսուցանէր զնոսս գեղեցիկ և առատ վարդապետութեամբ ի զօրութեանց Աստուածայնոց տառից. ամրացուցանէր ի հաւատս. հաստատէր ի վերայ հիման Առաքելական աւանդութեանց. և սննքան, զի մինչև ցայժմ իսկ օր ըստ օրէ ի լուսագոյն յաւաճանան ընտրեալ նորայն ժողովուրդ և վիճակ:

Իսկ Նքանելին յետ սուղ ինչ ժամանակի հրաժարէր ի Աւրասիացութենէ անտի. զքանկալին իւր՝ երթեալ համբուրէր ըուրթիւն. զհրէշտակականն դարձեալ ստանայր քաղաքավարութիւն: Վանդի յոյժ սիրելի էր նմա ընդ մեծին Նղիայի և ընդ Մկրաշին

Յովհաննու բնակին յանապատի. վասն որոյ և ակորժէր իսկ թա-
քուցանել զանձն 'ի մարդկային տեսութենէ, զի մաքրապէս անդա-
նոր և աննիւթաբար՝ աննիւթականին հանդիպեսցի տեսութեան-
ցին Աստուծոյ:

Այսորիկ ևն սրբազանի Հօրն մերոյ ուղղութիւնք, և այս՝ նո-
րայն քաջութեան պատմութիւն: Այսպիսի լաւագոյն առաքի-
նութեամբ քաղաքավարեաց յաշխարհի, ոչ 'ի հեշտութիւնս ինչ
կենցաղականս, այլ 'ի զանս և 'ի տանջանս, 'ի քաղցի և 'ի ծա-
րաւու, 'ի ցուրտ և 'ի մերկութիւն, 'ի բանդ և 'ի կապանս, 'ի լի-
բինս և յանապատի: Արեւաց զԱստուած, և սիրեցաւ առ 'ի նմա-
նէ. փառաւորեաց՝ և փառաւորեցաւ: «Չփառաւորիչս իմ, ա-
նէ, փառաւորեցից»:

Գրիգորիոս, Արրորդութեան քարոզն, ուղղափառութեան
հաստատին. Վրիստոսի հօտին վերադիտողն, իմաստութեանն
Հօգւոյն տաճարն. երկնային կառավարն. օդախաղաց թռչունն.
ափեզրաց անշիջանկի լոյսն. պայծառագոյն արուսեակն. մոլորե-
լոց առաջնորդն, ընտրութեան անօթն. սրբութեան տաղսարն,
Աստուածական նուէրն. Հօգւոյն սրբոյ ընդունողն. միասնական
Արրորդութեան բնակարանն. առաքինութեան օրինակն. պատ-
ուիրանաց Աստուծոյ զործարանն. Հայրապետաց զնղեցիութիւ-
նն. միայնաւորաց պայծառութիւնն. սրբութեան ուղեւորին.
հաւատոյ հաստատութիւնն, եկեղեցւոյ ամրութիւնն:

Գրիգորիոս, Վրիստոսական օրինաց վարդապետն. աւանդու-
թեանց նորին ուսուցիչն. հեղութեան օրինակն. խոնարհութեան
զաղախարն. ճշնաւորաց նկարագիրն. անապատական տատրակն.
լուստիայլ-արեգակնն. աղբիւրահոս միտքն. աննիրհիւն ակնն. ա-
յաշխարհութեան ուսուցիչն. դարձեւոյ միջնորդն. մոլորեւոյ դար-
ձուցիչն. հիւանդաց բժիշկն. ախտից սատակիչն. արիական հո-
վիւն. անքուն պահապանն. համբերութեան արմատն. անձառե-
լեացն տեսանողն. ստորայնոյս տրհամարհողն. երկնաթուիչ արծ-
ուին. հրեշտակաց պարակիցն. Առաքելոց հաղորդակիցն. մարաթ-
րոսաց չարչարակիցն. արքայութեան բնակիչն. Աստուծոյ Հօր
ժառանգաւորն. Վրիստոսի ժառանգակիցն. որ միշտ առաջի խի-
րորդութեանն ընդ հրեշտակս բարեխօսէ վասն ամենայն աշխարհի:

Այլ զու՝ ոյլ Աստուածային և պատուական պարսկացի զա-
մենեցուն զլուին զՎրիստոս յանձին բերելով՝ լոյս երևեցար արեւ-
միջին լուսնի. 54708 *

զերաց: Ո՛վ Աստուածազգեստ և երջանիկ Հայր, որ գեղեցկապէս քաղաքավարելով յերկրի՝ զնխթացան կատարեցեր, զհաւատան պահեցեր, պսակադիր կիտին ժամանեալ հասեր. և առաջնորդական մտացդ մաքրութեամբ, որքան կարելի է մարդկան, Աստուծաւ տես եղեալ՝ վերամբարձար յանհասանելին բարձրութիւն: Ղուզարչարանացն բառնալով՝ ի վերայ ուսողդ զիսա՝ միամտաբար զհետ Վրիստոսի ընթացար. որով և զանկապտելին գտեր. զգանձ պահեալ քեզ ի յերկինս: Ղու զկենցաղականս ամենայն վաճառեցեր, և զանտինն փոխանակ ստացար մարգարիտ՝ զՎրիստոս: Ղու ո՛չ ի վերայ աւագոյ հեղգաբար շինեցեր զտունն, այլ ի վերայ ամրացեալ վիմին առ ի Վրիստոս հաւատոցն հաստատեցեր զհիմն. ուստի և ի շնչմանէ օդային այսոյն դառնաբեր հողմոց և ի յարուցեալ կռապաշտութեանցն ուղիւսից մնացեր անասանելի: Ղու զծանրութիւն տուրնջկան բոլոր կենցաղոյս և զտապ բոցակէզ միջօրեայ բարձր ամենայնիւ. որով զվարձուցն ընկալար ի Տեսունէ վաշխ և զփոխարէնան: Ղու զտուեալն քեզ շնորհացն տաղանդ առ յԱստուծոյ՝ առատապէս բաշխելով բազմացուցեր. որով զերանուէտն լուար ձայն «Բարբի ծառայ և հաւատարիմ, մեւտ յուրախութիւն Տեսուն քո»: Ղու զլսական հոգւոյդ ողորմութեանն իւրով անշեջանելի պահեցեր՝ պատրաստ գտանելով մտանել ընդ Վրիստոսի յերկնայինն յառագաստ: Ղու ընդ նեղ և անձուկ ճանապարհ արքայութեանն դնալով՝ վայելեալ այժմ ի վերին գերաշխարհիկ կայեանսդ: Ղու զիկանս քո խոկմամբ մահու վարելով՝ զսխտս մարմնականս յեղանակաւ Աստուածսիրութեան հոգւոյդ հնազանդեցուցեր: Ղու յանմատոյց դրեակ անախտութեանն ժամանելով զերակատար առաքինութեամբ հաւատոյ՝ սիրոյ և յուսոյ, բարձրացար յիմանարինն կառավարելով՝ ըստ Եղեայի՝ յերկինս, ամենայնիւ յԱստուծո միացեալ աստուածատեսակ մաքրութեամբ: Եւ զի համառօտագոյնս ասացից, դու և ըզլ յաւիտենական սրբոցն ամենեկուն զառաքինութիւնս հաւաքելով՝ իմաստասիրաբար ըստ օրինակի մեղուաց, զբաղմաստեսակ վարս ընտրելով՝ զերաբանչւրոցն ի քոյդ բերես նմանութիւն. զորոց և բերցուք առաջն մի ըստ միջէ զանուանս ընտրելոցն յիշատակաւ:

Եթէ արդար՝ անարատ պատարագաւն գովեցաւ. իսկ դու՝ բազմերջանիկ * Հայր՝ ընծայ բանաւոր բոլորովին զանձն քո մա-

* Երեմ. Բաղաժ երջանիկ:

տուցեր Աստուծոյ, հանապազօրէ մտղթանօք առ նոյն հպելով: Եւնովս անասանելի յուսով յուսացաւ 'ի Տէր. իսկ դու զառաջնիայ յուսոյն օրինակ արդէն իսկ ցուցանես տակաւին: Եւնովք հաճոյ եղեալ Աստուծոյ՝ փոխադրեցաւ 'ի ստորնայնոցս. իսկ դու ըզհոգւոյ տեսութիւն բոլորովին յերկրէ յերկինս փոխադրեցեր: 'Եւ' արդար գոյով՝ 'ի վերայ պատարագացն հաճոյ գտեալ, փայտեղէն տապանաւն զկենդանեաց ազգ ապրեցուցանէր 'ի Ջրհեղեղին կործանմանէ. բայց դու նոր իմն տապան հաստատեցեր զեկեղեցի Վրիստոսի, և 'ի Ջրհեղեղէ կռապաշտութեանն զբաղմութիւն մարդկան ապրեցուցեր: Աբրահամ Աստուածսիրութեամբն և հիւրասիրութեամբն սքանչելի եղեալ, միանգամայն և պատարագ ընդունելի առանց զենման՝ զորդին որ յաւատեացն էր՝ մատուցանէր Աստուծոյ. իսկ դու ոչ միանգամ՝ այլ հանապազօր զՎրիստոս ընկալար հիւրասիրութեամբ 'ի զբին տառապանաց. և զենեւր՝ ոչ ոչխար փոխանակ Սահակայ մատուցեալ, այլ զքիզ ինքն բոլրապատու ողջակէզ բանաւոր ընծայելով կենդանւոյն Աստուծոյ: Խահակ արդարութեամբն և օրինակ լինելով փառաւորի. իսկ դու իբրեւ քանոն արդարութեան՝ զամենայն տեսակ առաքինութեանց և զօրինակ բարեաց 'ի քիզ բերելով մաքրակէս: Յակովբ պարզմտութեամբ հոգւոյն և բաղձորդութեամբն սքանչելի եղև, որով և զսանդուղն տեսանէր յերկրէ յերկինս հասանելով, մեծագոյն իմն խորհրդոյ օրինակ մեզ ցուցեալ. բայց դու ծնար հովիւս և հովուապետս, և հօտս բաղուն Զօտապետին Վրիստոսի. և եւս 'ի մօտի դնելով քօ, իբր աստիճանաց կլլւք ըստ իմանալի սանդղոց՝ փառաց 'ի փառս փոփոխելով՝ յերկրէ յերկինս վերածեցար. վասն որոյ ոչ նշանաւոր խաշինս, այլ նշանաւ Զոգւոյն շնորհաց բաղուն՝ որդին լուսոյ ածեր 'ի փառս: Յօբ՝ յաղաղս անարատութեանն և համբերատար ժուժկալութեանն... երևելագոյն քան զնորայն երևեցաւ և քոյին չարչարանացն նահատակութիւն՝ ոչ արտաքոյ քաղաքին յաղբիս, այլ 'ի բաղմալիշտ խորխորատին դժոխայինն անապատի, փոխանակ որդանցն՝ զաժանածածակ թիւնաւորաց իժիցն և քարբիցն համբերելով: Յովսէփ ողջախոհութեամբն և անոխակալութեամբն հռչակեցաւ. իսկ դու օրինակ պարկեշտութեան յամենայնի երևեցար, և յիմանալի Նզկապտուհոյն՝ 'ի բնաւորականս ակտից՝ զմիտս մաքրելով, զպատմութեանն մեղացն մերկացեալ՝ փախեար յամօթոյ. որ և անյիշապաւու-

Թեամբ զեղբայրադաւ բռնաւորսն՝ ՚ի սոլոյ Աստուածային բանին առատապէս կերակրեցեր զխառնութեամբ ճշմարտութեանն հոգեւորական հացին իջելոյ յերկնից: Մովսէս հեզութեամբ և օրինադրութեամբն նկարագրեցաւ՝ կոչել աստուած Փարաւոնի, և առաջնորդ ժողովրդեանն Խարայէլի. սակայն և դու՝ ո՞վ Աստուածընկալ Հայր՝ հեղ առ ամենեսեան, մանաւանդ առ բռնաւորագունիցն տանջանս, և ՚ի մէջ նահատակութեան մտանկելով՝ զԱստուծազիծն օրինաց ընկալար զտախտակն. յորում՝ զհոգեւորական զգատուիրանսն՝ ոչ Խարայէլի միայն, այլ ամենայն տիեղերաց աւանդեցեր. և զմեհանա պիւտաճոյլ պատկերացն, իբրև զխառն Փարաւոնի, ՚ի խորս՝ քոյին քաջութեամբ ընկզմեցեր: Սամուէլ նախ քան զըղանալն յորովայնի՝ Աստուծոյ նուիրեցաւ. որ և շնորհս ընկալեալ մարգարէութեան՝ գուշակէր զճանդերձեալսն. իսկ դու և նախ քան զդոյանալն՝ ընծայեցար ՚ի Հոգւոյն՝ նախագուշակութեանց նուէր Աստուծոյ, և անձառելի տեսեամբ մարգարէական աչօք տեսեր և զապագայիցն լինելութիւն: Վաջն Վաւիթ՝ զամբարտաւան Վոդեադ՝ զինու հոգւոյն պատերազմեալ՝ պարտաքարիւն կործանէր. իսկ դու զինանալն Վոդեադ, այսինքն՝ զպետութիւնս և զեշխանութիւնս աշխարհակալի խաւարիս*, զօրութեամբ խաչն Վրիստոսի ընկձեալ յերկիր կործանեցեր. և զբանաւոր դառնանս աղատելով ՚ի բերանոյ առիւծուն՝ զերեցեր** զամենայն միտս ՚ի հնազանդութիւնն Վրիստոսի: Աղիաց գովելի գովելի եղև նախանձուն Աստուծոյ, զի զամբթոյ մարգարէան համարձակապէս սատակեալ կորուսանէր. իսկ դու զբռնաւոր արքայն՝ զսպասաւորն ամբթալից ակտից՝ ՚ի կերպարանս փոխարկեցեր զազրատեսակ կենդանոյ, ոչ ՚ի սատակումն մտանկելով, այլ ՚ի կեանս վերատին առաջնորդեցեր: Յովհաննէս՝ մեծ ՚ի ծնունդս կանանց՝ բարեբանեցաւ յԱրարչէն, Չայն բարբառոյ յանապատի, Արապետ և Մկրաիչ Վրիստոսի. և դու ոչ նուազադոյն քան զնոյն երևեցար, որպէս Թուր ինձ: Վանդի ՚ի դատս Հայրապետաց մեծարեցար. ընդ վկայսն նահատակեցար. յասպարիսի մարտին ընթացար. յանապատի ճգնեցար. և «Չայն բարբառոյ» ընդ նմին դռնեցեր. Վանին Աստուծոյ կարապետեցեր. զանթիւ բազմութիւն

* Յօրին. աշխարհակալ ՚ի խաւարիս:

** Յօրին. բերեցեր:

բանաւոր հօտից Վրիստոսի մկրտեցեր. լոյս պայծառագոյն յետ Երեգականն արտարութեան ծագեցար:

Այսպէս 'ի ձեռն գործոց առաքինութեան զամենայն արդարոյն տախաւին և զմարգարէից 'ի քեզ բերեր զօրինակ. զոմանց զհեղութիւնն. զայլոց զմնացն զբարձրութիւն: Աւ ոչ զտոյս միայն, այլ և զՎրիստոսի աշակերտացն, զորս շնորհք Հոգւոյն 'ի տոռերական օրինացն որոշեալ 'ի պաշտօն ճշմարտութեանն՝ հաստատարայն մեզ զխորհուրդն Աստուծոյ ցուցանէր:

Պետրոս և Պաւլոս եղբարք զորով համաշունչք ըստ հոգւոյ՝ ամբար Վրիստոսի ընտրեալք, և Առաքելոցն առաջինք, զանօթն տոտանայի՝ զխաւարդն Սիմոն 'ի բարձրացեալն հպարտութենէ նշանաւն Վրիստոսի յերկիր կործանեալ հերձուխն: Իսկ զու, ով Աստուածարեալ Հայր, ոչ 'ի միում մասին կամ յանկեան ուրիք՝ այլ յարեկեց մինչև յարեմուտս, 'ի ծագաց երկրէ մինչև 'ի ծաղիւն նոցին լիբր զաւետարանն Վրիստոսի. որ և 'ի նոյն մայրաքաղաքն Հռովմ ընթացեալ, միաբանելով ընդ Առաքելաշնորհ Հայրապետին և Աստուածասէր Աբքային, ընկալայք Առաքելական սիրով զմիմեանս. ոմն՝ արեմաից աշխարհի ծագօղ զլոյս ճշմարիտ զիտութեան, և միւսն՝ աշխարհին ուստի ծաղէ արեգակն՝ լուսաւորիչ նմանապէս. որ և երկաքանչիւրոցդ բարբառք ծաւալեալ լցին զտիեզերս:

Ի նոց մարգարէան մարգարէացար Հոգւովն. ընդ Առաքեալն քարոզեցեր զՎրիստոս. ընդ աւետարանիչն աւետարանեցեր զՊրզին Աստուծոյ. ընդ հայրապետն վարդապետեցեր զբանն կենաց. ընդ անապատականն ճգնեցար. ընդ մարտիրոսն նահատակեցար. ընդ հովիւն հովուեցեր զհօտ քս բանաւոր. 'ի բանասրիւ թըշնամոյն փորձեցար. ընդ Վրիստոսի յաղթեցեր:

Օխնչ այսուհետև կոչեցուք զքեզ. Երկրագործ. — Երգարև ճշմարիտ. քանզի զբանաւոր երկիր արեւելեան աշխարհի կակղեցեր յերկրագործութիւն. յորում զփուշ անհաւատութեան արմատաքի խրեալ՝ զարեւապաշտութեան սերմանեցեր փոխանակ զսերմանա. և զնորատունկ հոգւորական այգին յատանելով՝ բազմապտուղ զնոյն գործեցեր. յորոց և զարմախ երկրագործութեանն ամփոփեցեր իրր 'ի հոգւորատէս շտամարանի:

Ճարտարապետ արեւօք կոչեցուք զքեզ. — Այ. յիրաւի ուրեմն. քանզի զմեհնանա զիւաճոյլ պատկերացն քոյով արիաբար

քաջութեամբդ տապալեալ՝ յերկիր կործանեցեր. և փոխանակ տա-
տանայական բնակութեանցն՝ տաճարս զեղեցիկս և հրաշալիս յա-
նուն Վրիտտոսի ընդ ամենայն աշխարհս հաստատեցեր: Աս՝ իբ-
րև խնաստուն ճարտարապետ զնորակերտ եկեղեցիս հաւատացելոց
'ի վերայ հիման Առաքելական վիմին խնաստութեամբ Հոգւոյն վե-
րականացնեցեր:

Այլ զի՞նչ ևս անուանեսցուք զքեզ. Օ. ինու՞ծր. — Այո՛. քան-
զի որպէս քաջ զօրական սպառազինեալ հակառակ աներեւոյթ թըշ-
նամւոյն, մարտնար ըստ օրինացն և յաղթեցեր բազմատեսակ վե-
րօք մարմնոյդ. և վահանաւն փրկութեան զգլուխն հաւատոյ ամ-
բացուցեալ՝ ամբողջ պահեցեր իբրև զվէմ անդրդուելի, և անշարժ
'ի բերմանց բազմապատիկ ախտիցն պատերազմաց, և յուսով զընդ-
դիմահարեալ հակառակամարտն քաջապէս պատերազմաւ ընկ-
ճեալ՝ դարձուցեր ամօթալի՝ հալածելով 'ի փարսխէ նորանուընդ
քո բանաւոր ոչխարաց:

Հրեշտակ ուրեմն կոչեսցուք զքեզ. — Այո՛. քանզի ոչ և 'ի
հրեշտակաց անկարօտ բնութենէ գոլով քո հեռի՝ անմարմնապէս
արդէն 'ի մարմնի կենցաղավարելով, և իբրև երկնային ոմն մարդ
և յերևելեացս զերաշխարհիկ, հրեշտականման վարուք ցուցանին
օրինակ: Օ. ի զի՞նչ առաւելադոյն գործիւք երբեմն 'ի ձեռն հրեշ-
տակին յառաջագոյն՝ յախշտակել զԱմբակում 'ի Աիովնէ և հա-
սուցանել 'ի Բաբելովն, և 'ի գբի առիւծոցն՝ Ղանիէլէ զճաշն
մատուցանելով. քանզի դու ևս հրաշափառագոյն՝ որպէս թուի
ինձ՝ հաւաստապէս 'ի ձեռն հրեշտակի անմարմնապէս կերակրելի
'ի բանդին:

Առուղի՞ն արդեօք առձայնեսցուք զքեզ. — Այլ յիրաւի ու-
րեմն. քանզի զորս ընդ մեծ և արձակ աշխարհիս այսորիկ զիւա-
կան անհաւատութեան ծով նաւակոծեալ ծփէին, քոյով սրբազ-
նաբար առ Աստուած հայցուածովք զամբոխումն մեղրութեան
միրկին 'ի հանդարտագոյն դարձուցանելով սիբ, մեծաւ զգուշու-
թեամբ զարկեկոծեալն ուղղելով նաւս՝ 'ի ճշմարիտ խաղաղութեա-
նրն հասուցեր նաւահանգիստ:

Արդ՝ ո՞վ Հայր սուրբ, և Առաջնորդ փրկութեան հաւատա-
ցելոց. որպէս ոչ պակասեցար 'ի քոց սիրելեաց՝ փոխադրելով յաշ-
խարհէ, այլ զի թէպէտ և զհասարակաց պարտն հասուցեր ըզ-

բնութեանս օրինաց *, սակայն յիշատակ քաջութեան քո մնաց
 առ մեզ յաւիտեան. սոյնպէս և յայսմհետէ՝ աղաչեմ՝ ոչ ևս
 մեկուսանալ հոգեւորական այցելութեամբ առ 'ի մէնջ, այլ յիշել
 զմեզ անմոռաց, խնդրելով 'ի հասարակ յուսոյ փրկութեան մե-
 լոյ, զի և մեք զսրտասհումն սակաւագոյն վշտացս համբերութեամբ
 կատարեսցուք: Վանդի ըստ Առաքելոյ՝ Ար զփորձ առեալ է, կա-
 ըող է փորձանաւորացն օղնական լինել: Աւ զդուռնաքեայս ներքո-
 զական բան առ 'ի մէնջ՝ ընկալիս բարեմասքար. զի թէպէտ և
 անհանդէս գորով քումք արժանաւորութեան, սակայն ջերմագոյն
 հաւատով և կատարեալ, մատուցաք սիրով. և քոյին վշտամբեր
 նեղութեանցն յիշատակաւ՝ 'ի մերումս մխիթարեալ սիրովեսցաք:
 Իսկ դու՝ իբրեւ նմանող Վարխատոսի՝ ընկալիս, որպէս և նայն՝
 զայրւոյն խերեէչ: Օ, ի և ես նմանապէս նմին՝ նուազեալ 'ի զօրու-
 թենէ անդամոց, տկար գորով մարմնով և վշտադին անձկութեամբ,
 մանաւանդ բռնադատեալ սիրով 'ի քոց համադգեսոյ 'ի քում վի-
 ճակիս՝ նշանակ սիրոյ հատուցի քեզ ընծայ ջերմագոյն սրտիւ:
 Օ, ի աւագիկ նուիրեալ եմ և ես յայսմհետէ լքանել զկեանս զայս
 տաղտկալի և լինել ընդ Վարխատոսի. թերեւ անդանօր հանդիպեա-
 ցուք միմեանց զուարճալի հանդիպմամբ և գեղեցկագոյն փառօք,
 բնակելով 'ի միասին մշանջնաւորապէս և արժանաւոր լինելով ե-
 րանաւէտ խոստմանցն: Արոց լիցի և ամենեցուն մեզ հասանել 'ի
 Վարխատոս Յիսուս 'ի Տէր մեր. որում փառք և զօրութիւն հան-
 դերձ Հարբ և ամենասուրբ Հոգւովն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս
 յաւիտենից. ամէն:

* Յօրին. օրինակ:

